

Š T Ú D I E

HERULI – OD NEPRIATEĽOV K SPOJENCOM RÍMSKEJ RÍŠE

PETER BYSTRICKÝ

BYSTRICKÝ, Peter. The Heruli (Herules) – from enemies to allies of the Roman Empire. *Historický časopis*, 2020, 68, 1, pp. 3-35, Bratislava.

The Heruli, originally perhaps a union of Germanic, Sarmatian and other warriors, entered history in 268 when they invaded Greece and twenty years later also Gaul. They disappeared after 565, when, as Roman allies living in Roman territory, they gave up their identity, stopped calling themselves Heruli, and merged with the Romans. On the basis of statements by Jordanes and Procopius, the Heruli are thought to have come from Scandinavia, but we have no real written or archaeological proof of their Scandinavian origin. In older literature, the Heruli were divided into western and eastern, suggesting two ethnically and linguistically different groups with the same or similar name. However, the existence of the Western Heruli on the Lower Rhine is doubtful.

Key words: Heruli. Germanic peoples. Middle Danube. Roman Empire. Pannonia. Justinian.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.1.1>

Obdobie sťahovania národov sa spája najmä s veľkými germánskymi kmeňovými zväzmi, ktoré sa usadili a založili ríše (*regnum*) na území Rímskej ríše. Súčasťou tohto pohybu však boli aj menšie kmene, napríklad Heruli, Rugovia alebo Skíri.¹ Heruli vstúpili do histórie už v roku 268 a vytratili sa z nej po roku

1 Z literatúry k Herulom môžeme spomenúť: ASCHBACH, Joseph. *Geschichte der Heruler und Gepiden. Ein Beitrag zur Geschichte der germanischen Völkerwanderung*. Frankfurt am Main: Sigmund Schmeitzner, 1825; ZEUSS, Johann Caspar. *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München: Ignaz Joseph Lentner 1837, s. 476-484; DAHN, Felix. *Urgeschichte der germanischen und romanischen Völker, Bd. 1*. Berlin: G. Grote'sche Verlagsbuchhandlung, 1881, s. 561-567; RAPPAPORT, Bruno. Heruli. In KROLL, Wilhelm (ed.). *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Bd. 15*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhan-

560. Písomné pramene ich spomínajú pri Azove, v Grécku, Galii, Itálii, Británii, v Noriku, Panónii, Ilýrii, Trácii, Konštantínopole, Škandinávií, Afrike, na Morave i v Malej Ázii. Neboli však „*najmigrujúcejším germánskym kmeňom, ktorý prebrázdil takmer celú Európu*“, ako ich opísal Kaspar Zeuss.² Práve naopak, väčšinu času mali sídla asi pri Azovskom mori a potom na strednom Dunaji. S výnimkou koristných útokov v 3. storočí sa na všetky ostatné miesta dostali až v 4. a 6. storočí, keď ako rímski spojenci bojovali proti nepriateľom ríše, Alanom, Vandalom, Gótom, Frankom, Gepidom i svojim súkmeňovcom, ale tiež Peržanom, Slovanom a Bulharom. Významnou mierou pomohli cisárovi Justiniánovi (527 – 565) aj s potláčaním povstania Niká.³

dlung, 1912, s. 1150-1167; MUCH, Rudolf. Heruler. In HOOPS, Johannes (ed.). *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* (1. Aufl.), Bd. 2. Strassburg: Karl J. Trübner, 1915, s. 517-519; von FRIESEN, Otto. Herulernas bosättning i Skandinavien. In *Studier tillegnade Esaias Tegnér*. Lund, 1918, s. 484-495; SCHMIDT, Ludwig. *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung, Bd. 1: Die Ostgermanen*. München: C.H. Beck, 1934, s. 548-564; KISS, Attila. Heruler in Nordserbien. In CHROPOVSKÝ, Bohuslav (ed.). *Interaktionen der Mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.–10. Jahrhundert*. Nitra: AÚ SAV, 1984, s. 133-138; ELLEGÅRD, Alvar. Who were the Eruli? In *Scandia*, 1987, roč. 53, č. 1, s. 5-34. ISSN 0036-5483; LAVROV, V. V. Герулы в Причерноморье. In VACHTINA, M. Ju. – VINOGRADOV, Ju. A. *Stratum Plus Петербургский археологический вестник*. Sankt-Peterburg; Kišinev: Stratum, 1997, s. 214-217. ISBN 5901007034; TAYLOR, Matthew – NEUMANN, Günter. Heruler. In BECK, Heinrich – GEUENICH, Dieter – STEUER, Heiko (eds.). *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* (2. Aufl.), Bd. 14. Berlin: De Gruyter, 1999, s. 468-474. ISBN 9783110164237; SCHWARCZ, Andreas. Die Heruler an der Donau. In PABST, Christiane M. (ed.). *Sprache als System und Prozess: Festschrift für Günter Lipold zum 60. Geburtstag*. Wien: Edition Praesens, 2005, s. 504-512. ISBN 3706902885; STEINACHER, Roland. The Herules: Fragments of a History. In CURTA, Florin (ed.). *Neglected Barbarians*. Turnhout: Brepols, 2010, s. 319-360. ISBN 9782503531250; SARANTIS, Alexander. The Justinianic Herules: From Allied Barbarians to Roman Provincials. In Tamže, s. 361-402. Môžeme ešte spomenúť nepublikovanú diplomovú prácu: LINTNER-POTZ, Angelika. *Die Eruler – eine misslungene Ethnogenese. Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie aus der Studienrichtung Geschichte eingereicht an der Universität Wien*. Wien 2006, a tiež zberku prameňov k dejinám Herulom: LAKATOS, Pál. *Quellenbuch zur Geschichte der Heruler*. Szeged: Hungaria, 1978.

2 ZEUSS, ref. 1, s. 476.

3 MARCELLINUS, *Chronicon* a. 532 (vydanie *Chronica minora saec. IV. V. VI. VII., Vol. II*, ed. Theodor Mommsen. MGH, AA 11. Berolini: Weidmann, 1894); MALALAS, *Chronographia* L. XVIII (*Ioannis Malalae Chronographia*, rec. Ludwig Dindorf. *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* 32. Bonnae: Weber, 1831, s. 473-477); PROCOPIUS, *De bello Persico* I, 24 (*Procopii Caesarensis opera omnia vol. I: De bellis libri I–IV*, ed. Jakob Haury, Lipsiae: B. G. Teubner, 1962); PROCOPIUS, *Historia Arcana* 19 (*Procopii Caesarensis opera omnia, Vol. III: Historia quae dicitur arcana*, ed. J. Haury, Lipsiae: B. G. Teubner, 1963); *Chronicon Paschale*, CCCXXVIII Olympias (*Chronicon Paschale, Vol. 1*, rec. Ludwig Dindorf. CSHB 11, Bonnae: Weber, 1832, s. 620); THEOPHANES, *Chronographia* A.M. 6024 (*Theophanis Chronographia, Vol. 1*, rec. Carl de Boor. Lipsiae: B. G. Teubner, 1883); CEDRENIUS, *Compendium historiarum*, s. 647 (*Georgius Cedrenus, Tom. I*, ed. Immanuel Bekker. CSHB 8.

O Heruloch sa zachovalo celkom dost písomných zmienok, možno dokonca viac než o iných a väčších kmeňoch, väčšina z nich sa však viaže až k obdobiu 527 až 565. Patria k menej známym a tajomným kmeňom, nevieme vlastne ani to, či sami seba nazývali Herulmi alebo Erulmi. Zdá sa, že správnejší je druhý tvar.⁴ Prvé a nie celkom isté správy k roku 268 kladú ich sídla k Azovu,⁵ o dvadsať rokov už ale prekvapivo útočili v Galii. Asi už na prelome 4. a 5. storočia sídlili na strednom Dunaji, ale z tieňa Attilovej ríše vystúpili až po jeho smrti v roku 453. Keď ich ríšu niekedy medzi rokmi 508 – 510 zničili Longobardi, dostali povolenie usadiť sa na rímskom území, kde sa o ďalších zhruba šesťdesiat rokov náhle a bez stopy vytratili. Pre Petra Heathera sa práve preto stali modelovým príkladom pre jeho koncepciu strácajúcich sa a znovu sa objavujúcich kmeňov.⁶ V staršej literatúre sa Heruli zvykli rozdeľovať na východných a západných podľa toho, či sa objavovali na východe alebo západe Rímskej ríše. Písomné pramene nám však odpoveď, či sa Heruli už v 3. storočí rozdelili na dve vetvy, alebo či išlo o dve etnicky a jazykovo rôzne a odlišné skupiny, ktoré okrem mena nemali veľa alebo nič spoločné, nedávajú.⁷ Heruli sami sa na západných a východných nedelili, rímski autori ich takto taktiež nikdy nerozlišovali.

Keďže Heruli patrili k malým kmeňom žijúcim na malom území, na rozdiel od svojich susedov, napríklad Gepidov, ktorí v Karpatskej kotline sídlili bez prerušenia zhruba tristo rokov, nezanechali veľa stôp po svojej prítomnosti. Ich materiálna kultúra sa nelíšila od kultúry ostatných východných Germánov. Archeologické nálezy sa tak dajú s nimi spojiť len na miestach, kde ich sídla dokladajú alebo aspoň naznačujú písomné pramene, napríklad na južnej Morave,

Bonnae: Weber, 1838). K povstaniu pozri napr. BURY, John B. The Nika riot. In *Journal of Hellenic Studies*, 1987, roč. 17, s. 92-119. ISSN 0075-4269; GREATREX, Geoffrey. The Nika riot: a reappraisal. In *Journal of Hellenic Studies*, 1997, roč. 117, s. 60-86. ISSN 0075-4269.

- 4 K variantom mena pozri SCHÖNFELD, Moritz. *Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911, s. 78-80; RAPPAPORT, ref. 1, s. 1150, REICHERT, Hermann. *Lexikon der altgermanischen Namen*. Wien: ÖAW, 1987, s. 254-258. ISBN 3700109318.
- 5 Dexippos písal o Helúroch, nie Heruloch. Ako Herulov ich identifikovali až autori v 4. storočí, keď už boli Heruli známi z Itálie a Galie. Prekladateľka Jordanovej Getiky Elena Č. Skržinskaja považovala Helúrov za Skýtov (Иордан. *О происхождении и деяниях гетов (Getica)*. Trans. Elena Č. Skržinskaja. Moskva: Izdatel'stvo vostočnoj literatury, 1960, s. 266, pozn. 370). ELLEGÅRD, ref. 1, s. 28-29, taktiež vyjadril istú opatrnosť pri stotožnení Herulov s Helúrmami.
- 6 HEATHER, Peter. Disappearing and Reappearing Tribes. In POHL, Walter – REIMITZ, Helmut (eds.). *Strategies of Distinction: The Construction of the Ethnic Communities, 300–800*. Leiden; Boston; Köln: Brill, 1998, s. s. 97-98 a 107-109. ISBN 9789004108462.
- 7 GOFFART, Walter. *Barbarian Tides: The Migration Age and the Later Roman Empire*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006, s. 206. ISBN 0812239393; STEINACHER, ref. 1, s. 320.

kde sa našiel bohatý kniežací hrob z obdobia sťahovania národov⁸ alebo viacero zaujímavých nálezov v okolí Belehradu zo 6. storočia.⁹ Iné lokality, napríklad pri poľskom Lubline, sú neisté.¹⁰

Pôvodné sídla Herulov sa v minulosti hľadali v Škandinávii (Dánsku a južnom Švédsku), severnom Nemecku alebo medzi Odrou a Vislou.¹¹ Nálezy zhru-

-
- 8 Tento hrob bol objavený v roku 1953 a datovaný do 2. polovice 5. storočia. Po pravej strane asi štyridsaťročného muža uloženého na chrbte sa nachádzal železný meč s pozlátenou a zdobenou rukoväťou v postriebrenej pošve a luk. Z ďalších predmetov stoja za zmienku zlaté pracky a strieborná spona, zlatý náramok a sklenené nádoby, pozri TIHELKA, Karel. Kniežací hrob z obdobia sťahování národů u Blučiny, okr. Brno-venkov. In *Památky archeologické*, 1963, roč. 54, č. 2, s. 467-498. ISSN 0031-0506; TEJRAL, Jaroslav. *Morava na sklonku antiky*. Praha: Academia, 1982, s. 189-191; TEJRAL, Jaroslav. Probleme der Völkerwanderungszeit nördlich der mittleren Donau. In MENGHIN, Wilfried – SPRINGER, Tobias – WAMERS, Egon (eds.). *Germanen, Hunen und Awaren, Schätze der Völkerwanderungszeit*. Nürnberg: Verlag Germanisches Nationalmuseum, 1987, s. 355. ISBN 3980152944; BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 306, ISBN 8070215062. K sídlam Herulov v 5. storočí pozri najnovšie STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska*. Budmerice: Rak, 2016, s. 25-26. ISBN 9788085501643.
- 9 KISS, ref. 1, s. 136; TEJRAL, Jaroslav. Zur Unterscheidung des vorlangobardischen und elbgermanischlangobardischen Nachlasses. In POHL, Walter – ERHART, Peter (eds.). *Die Langobarden. Herrschaft und Identität*. Wien: ÖAW, 2005, s. 135. ISBN 9783700134008; IVANIŠEVIĆ, Vujadin – KAZANSKI, Michel. Das nördliche Illyrien im 5. und 6. Jahrhundert. In BEMMANN, Jan – QUAST, Dieter (eds.). *Rom und die Barbaren: Europa zur Zeit der Völkerwanderung*. München: Hirmer Verlag, 2008, 190-191. ISBN 9783777445854; IVANIŠEVIĆ, Vujadin – KAZANSKI, Michel. Герулы Юстиниана в Северном Иллирикуме археологические следы. In *Stratum plus*, 2010, č. 5, s. 156-157. ISSN 1608-9057; BUGARSKI, Ivan – IVANIŠEVIĆ, Vujadin. Migration period finds from Margum: a possible interpretation. In *Nyíregyházi Jósa András Múzeumi Évkönyve*, 2013, roč. 60, s. 467-483. ISSN 0547-0196. K tomu pozri aj GRAČANIN, Hrvoje. Gepidi, Heruli, Longobardi i južna Panonija. In *Scrinia Slavonica*, 2007, roč. 7, s. 25-26 s pozn. 82. ISSN 1332-4853.
- 10 NIEZABITOWSKA-WIŚNIEWSKA, Barbara. Archaeology, History and the Heruls. The Lublin Region in the Late Roman Period and the Migration Period. In *Barbaricum*, 2009, roč. 8, s. 195-239. ISSN 1231-1499. Autorka na základe výskumu zastáva názor, že niektoré nálezy vo vojvodstve Lublin (Ulów, Łukawica a Hrebenne) datované do 2. polovice 5. storočia by sa mohli spojiť nie s Gótmami, ale Herulmi.
- 11 K Škandinávii sa prikláňali napríklad ASCHBACH, ref. 1, s. 8-9; BREMMER, Otto. *Ethnographie der germanischen Stämme*. Strassburg: Karl J. Trübner, 1904, s. 100 (834); RAPPAPORT, ref. 1, s. 1151; SCHMIDT, Ludwig. Die Heruler. In *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, 1927, č. 51, s. 103-104. ISSN 0005-8076; SCHMIDT, ref. 1, s. 546. Zo súčasných bádateľov to pripúšťa napríklad BEDNAŘÍKOVÁ, ref. 8, s. 305. Sídlam na západe južného Baltského mora naopak predpokladali ZEUSS, ref. 1, s. 476; DAHN, ref. 1, s. 36. K. Zeuss ich stotožnil so Suardonmi, ktorých na tých miestach uviedol TACITUS, *Germania* 40 (*P. Cornelii Taciti libri qui supersunt, Tom. II/2: De origine et situ Germanorum liber*, ed. Alf Önerfors. Stuttgart: B. G. Teubner, 1983). Stotožňovali ich však aj s Hirmami, ktorých so Skírmami pri Visle spomenul PLINIUS, *Naturalis Historia* IV, 13 (27), 97 (*Naturalis historiae libri XXXVII, Vol. I, rec. et ed. Karl Mayhoff. Lipsiae: B. G. Teubner, 1875*) alebo (H)ariami, ktorých poznal TACITUS, *Germania* 43, ako jeden z kmeňov zväzu Lugiov.

ba 900 zväčša východorímskych mincí datovaných do 5. a 6. storočia v Dánsku, južnom Švédsku a na ostrovoch Öland a Gotland¹² a naopak niektoré škandinávске stopy v herulských hrobách pri Belehrade nie sú dôkazom škandinávského pôvodu Herulov, ale len dokladom čulých obchodných stykov medzi Škandináviou a germánskymi kmeňmi po rozpade ríše Hunov a príbuzenských vzťahov a mocenských a iných záujmov veľmožských rodín. V minulosti najmä nemeckí a škandinávski historici považovali za pravdepodobné, či dokonca isté, že Heruli pochádzali zo Škandinávie. Za doklad ich škandinávského pôvodu pokladali predovšetkým dve zmienky v prameňoch, obe sú však až zo 6. storočia a ani jedna nie je skutočným dôkazom. Prvou z nich je Jordanov opis Škandinávie (*Scandza*) a jej obyvateľov. Autor uviedol, že Herulov z ich vlastných sídiel (*propriis sedibus*) vyhнали Dáni, ktorí pochádzali zo Švédov.¹³ Spojenie „z vlastných sídiel“ však neznamená, že to boli aj pôvodné sídla. Na inom mieste odvolávajú sa na neznámeho Ablabia dodal, že Heruli dostali svoje meno „Helúri“ podľa

-
- 12 K prehľadu staršieho bádania a názorov pozri FAGERLIE, Joan M. *Late Roman and Byzantine solidi found in Sweden and Denmark*. New York: The American Numismatic Society, 1967, s. 83-99. Autorka ďalej (s. 163-176) zdôraznila, že mince začali prúdiť na sever po roku 450, keď sa po páde Attilovej ríše obnovili obchodné trasy. Najväčšie množstvo mincí prišlo po roku 460, po roku 480 sa však ich počet výrazne znížil a po roku 550 ich dovoz takmer ustal. Mince putovali popri Visle, v ústí ktorej sa taktiež našli rímske mince, a od vlády cisára Justina I. popri Odre. Odtiaľ sa potom prevážali najprv na ostrov Öland a odtiaľ na ďalšie ostrovy a pevninu. Import na Öland po roku 476/477 ustal, asi v dôsledku vpádu alebo katastrofy, a vystriedal ho Gotland, ktorý s výkyvmi zostal centrom distribúcie až do konca. Autorka sa domnieva, že zdrojom mincí boli Ostrogóti, ktorí sa po rozpade ríše Hunov stali už v rokoch 454 – 457 východorímskymi spojencami (*foederati*) v Panónii, čo im prinieslo rímske dary a platby, niekedy dokonca vynútené vpádom ako okolo roku 460, odkiaľ sa v roku 479 presunuli do Epiru a odtiaľ do Moesie. Cisár Zenon nakoniec v roku 487 Gótoť presvedčil, aby odišli do Itálie, čo sa zrejme odrazilo aj na presune obchodnej trasy od Visly na západ k Odre. Porážka Ostrogótskej ríše Justinianom koncom 30. rokov 5. storočia a jej zničenie v roku 552 znamenali aj úplný koniec importu rímskych mincí. Samozrejme, nie je vylúčené, že zdrojom mincí boli aj Heruli, ale vzhľadom na ich silu a početnosť nemohli byť hlavným vývozcom. K nálezom mincí po 1967 pozri WESTERMARK, Ulla. *Solidi found in Sweden and Denmark after 1967*. Numismatiska Meddelanden 33. Stockholm: Svenska Numismatiska Föreningen, 1983, s. 29-40; HORSNAES, Helle. *Late Roman and Byzantine coins found in Denmark*. In WOŁOSZYN, Marcin (ed.). *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century. Moravia Magna, vol. V*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności – Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008, s. 231-270. ISBN 9788376760087. Pozri tiež JANKUHN, Herbert. *Trade and Settlement in Central and Northern Europe up to and during the Viking Period*. In *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, 1982, roč. 112, s. 20-23. ISSN 0035-9106; BURSCHE, Aleksander. *Circulation of Roman Coinage in Northern Europe in Late Antiquity*. In *Histoire & Mesure*, 2002, roč. 17, č. 3/4, s. 125. ISSN 0982-1783.
- 13 IORDANES, *Getica* 23 (*Jordanis Romana et Getica*, rec. Theodor Mommsen. MGH, AA 5/1. Berolini: Weidmann, 1882).

gréckeho slova *helos* „bažina“, pretože žili pri močaristom Azovskom mori.¹⁴ Ak však mali dostať Heruli svoje meno podľa azovských močarín, ako mohol Jordanes vedieť, koho to Dáni vlastne vyhnali? Táto etymológia navyše nepochádza od Ablabia, jej autorom je pravdepodobne grécky historik Publius Herennius Dexippus (210 – 273), ktorý ako priamy účastník zažil vpády Gótotv a Herulov.¹⁵ Na Dexippa, ktorý Herulov označil za „skýtsky národ“, sa správne odvoláva byzantský autor Stephanos Byzantský žijúci taktiež v 6. storočí.¹⁶ Jordanes je teda jediný, kto stotožnil Helúrov s Herulmi.

Druhou správou je obširne Prokopiove rozprávanie, ako Heruli krátko po porážke s Longobardmi odišli zo svojich sídiel, v ktorých bývali „oddávna“ (έκ παλαιού),¹⁷ do Rugilandu. Heruli na strednom Dunaji sídlili len od 5. storočia, ale Prokopiovi písucemu o stopäťdesiat rokov neskôr sa to tak mohlo javiť. Z Rugilandu, keďže bol vraj pustý a trpeli tam hladom, odišli na juh ku Gepidom. Gepidi im najprv dovolili usadiť sa v ich blízkosti, ale potom na nich vraj bezdôvodne začali útočiť, kradnúť im dobytok a znásilňovať ženy. Roku 512 preto prekročili Dunaj na rímske územie, kde im cisár Anastasios (491 – 518) dal sídla pri Bassiane v provincii Pannonia II, východne od Sirmia.¹⁸ Okolie Bassiany, ktorú mu najneskôr v roku 510 vrátil ostrogótsky kráľ Theodorich, mali Heruli ako rímski spojenci chrániť pred vpádmi iných barbarov.¹⁹ S tou-

14 IORDANES, Get. 117.

15 DEXIPPUS, fr. 20 (*Historici Graeci minores, Vol. 1*, ed. Ludwig Dindorf. Lipsiae: B. G. Teubner, 1870. Ako fr. 21 ho čísluje *Fragmenta historicorum Graecorum, Vol. 3*, ed. Karl Müller. Parisii: A. Firmin Didot et socii, 1878, a ako fr. 28 najnovšia edícia *Die Fragmente der griechischen Historiker, Vol. 2A*, ed. Felix Jacoby. Leiden: Brill, 1986. ISBN 9004081771.

16 DEXIPPUS, fr. 8 (HGM I a FHG = fr. 5b v FGrH); STEPHANUS BYZANTIUS, *Ethnica*, s. 269 (*Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt, Tom. I*, rec. August Meineke. Berolini: G. Reimer, 1849); *Etymologicon magnum seu verius Lexicon saepissime vocabulorum origines indagans e pluribus lexicis scholastici set grammaticis anonymi cuiusdam ipera concinnatum*, rec. Thomas Gaisford. Oxonii: E typographo academico, 1848, č. 333, s. 952. ZONARAS, *Chronicon XXII*, 24, označil Herulov za „skýtsky a gótsky národ“ – skýtsky v geografickom zmysle a gótsky v etnickom (*Ιωαννου του Ζωναρα επιτομη Ιστοριων – Ioannis Zonarae epitome Historiarum*. Ed. Ludwig Dindorf. Lipsiae: B. G. Teubner, 1870).

17 PROCOPIUS, *De bello Gothico II*, 15 *Procopii Caesariensis opera omnia, Vol. II: De bellis libri V-VIII*. Ed. Jakob Haury. Lipsiae: B. G. Teubner, 1963).

18 MARCELLINUS, *Chron. a. 512*, 11; PROCOPIUS, *BG II*, 14.

19 K významu oblasti, zámerom Anastasia a okolnostiam jej vrátenia Konštantínopolu pozri WOZNIAK, Frank E. Byzantine diplomacy and the Lombard-Gepidic wars. In *Balkan Studies*, 1979, roč. 20, s. 143-144. ISSN 0005-4313; WOZNIAK, Frank E. East Rome, Ravenna and Western Illyricum: 454-536 A.D. In *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1981, roč. 30, č. 3, s. 373-374. ISSN 0018-2311; GRAČANIN, ref. 9, s. 23-24; SARANTIS, War and Diplomacy in Pannonia and the Northwest Balkans during the Reign of Justinian: The Gepid Threat and Imperial Responses. In *Dumbarton Oaks Papers*, 2009, roč. 63, s. 20. ISSN 0070-7546; STEINACHER, ref. 1, s. 350-351; SARANTIS, ref. 1, s. 369-370. ŠKRGULJA,

to dohodou alebo územím, či jeho veľkosťou však neboli spokojní a začali olupovať miestnych Rimanov. Rímske vojsko ich porazilo a tí, čo prežili, vraj dostali milosť a znovu vstúpili do rímskych služieb. Nový cisár Justinián im krátko po svojom nástupe ponúkol lepšiu dohodu, avšak pod podmienkou, že prijmú kresťanstvo. Na prelome rokov 527 a 528 prišiel do Konštantínopola herulský kráľ Gretes (Grepes) a spolu so svojou rodinou a celou družinou sa nechal v deň Zjavenia pána (6. január) pokrstiť. Domov sa vracal už nielen ako kresťan, ale aj s bohatými darmi.²⁰ Heruli ako rímski spojenci zároveň dostali „dobré“ územie východne od Bassiany pri Singidune (Belehrad) ležiacom už v provincii Moesia I.²¹ Ich počet sa odhaduje na 20 000 – 25 000 ľudí vrátane žien a detí.²² To bola väčšina kmeňa, preto sa jej Prokopios venoval ako prvej. Ostatní, ktorých viedli „mnohí z kráľovskej krvi“, sa vydali na sever a než sa dostali na ostrov „Thulé“ (zjavne Škandinávia), prešli krajinami osídlenými Slovanmi, „veľkou pustinou“, územím Varnov a Dánov, preplávali more a usadili sa medzi Gautmi.²³ István Bóna odhadol počet tejto skupiny na šesťtisíc ľudí, Alvar Ellegård len na niekoľko stoviek, maximálne tisíc.²⁴ Jeho odhad sa zdá byť pravdepodobnejší, pretože práve ich malý počet a príslušnosť ku germánskej aristokracii nikto nepovažoval

Jana – GRAČANIN, Hrvoje. Barbaricum contra imperium: Prostor današnje jugozapadne Vojvodine između kasne antike i ranog srednjeg vijeka u svjetlu povijesnih i arheoloških svjedočanstava (5.– 6. stoljeće). In GAVRILOVIĆ, Vladan Gavrilović – BOŠKOV, Svetozar (eds.). *Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije*. Novi Sad; Bačka Palanka: Fil. fakultet u Novom Sadu, 2016, s. 16. ISBN 9788660652944.

- 20 PROCOPIUS, BG II, 14 a podľa neho EUAGRIUS, *Historia ecclesiastica* IV, 20 (*The Ecclesiastical history of Evagrius with the scholia*, ed. Joseph Bidez and Léon Parmentier. London: Methuen & Co., 1898) meno herulského kráľa nespomenuli. MALALAS, Chron. L. XVIII, s. 427-428; IOHANNES EPISCOPUS OPPIDI NIKIU, *Chronica* XC, 70 (*The Chronicle of John, Bishop of Nikiu*. Translated from Zotenberg's Ethiopic Text by R. H. Charles. Oxford: Oxford University Press, 1916); THEOPHANES, Chron. A.M. 6020. Podľa Theofana ANASTASIUS BIBLIOTHECARIUS, *Chronographia tripertita*, s. 133 (*Theophanis chronographia, Vol. 2*, rec. Carl de Boor. Lipsiae: B. G. Teubner, 1885) a podľa Anastasia potom LANDOLFUS SAGAX, *Additamenta ad Pauli Historiam Romanam 220 (Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI-IX)*, ed. G. H. Pertz, MGH, Scr. rer. Lang. Hannoverae: imp. Bibliopolii Hahniani, 1878). CEDRENIUS, *Comp. hist.*, s. 643; MICHAEL SYRUS, *Chronica* IX, 21 (*Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche, Tome 2*, ed. et trans. J.-B. Chabot. Paris: Ernest Laroux, 1901).
- 21 WOZNIAK, *Byzantine diplomacy*, ref. 19, s. 144; WOZNIAK, *East Rome*, ref. 19, s. 380; SARANTIS, ref. 19, s. 23 a 30; SARANTIS, ref. 1, s. 373-374; GRAČANIN, ref. 9, s. 26-27.
- 22 IVANIŠEVIĆ, Vujadin – KAZANSKI, Герулы, ref. 9, s. 148; BUGARSKI – IVANIŠEVIĆ, ref. 9, s. 476, ktorí svoj odhad založili na údajoch Prokopia o rozkole Herulov, keď proti sebe stáli 3000 a 1500 bojovníkov: PROCOPIUS, BG III, 34.
- 23 PROCOPIUS, BG II, 14-15.
- 24 BÓNA, István. *The dawn of the Dark Ages: The Gepids and the Lombards in the Carpathian Basin*. Budapest: Corvina Press, 1976, s. 88. ISBN 9631344932; ELLEGÅRD, ref. 1, s. 11.

za hrozbu, na rozdiel od tých, ktorých napadli Gepidi, a dovolili im prejsť svojím územím. Prokopios nenapísal, že odišli na Thulé preto, že to bola ich pravlasť. Poznamenal len, že sa chceli usadiť na najvzdialenejších miestach obývaného sveta, hoci dôvod nepoznal. Tretia skupina Herulov, o ktorej už nevedel, odišla do Itálie a vstúpila do služieb kráľa Theodoricha, ako dokladá list pravdepodobne z roku 512. Spomínajú sa v ňom „herulskí prosebníci“ (*supplices Herulos*), ktorým majú obyvatelia Ticina (Pavia) pomôcť.²⁵ Datovanie listu časovo súhlasí so správou kronikára Marcellina o usadení Herulov pri Bassiane. Herulský kráľ ani Heruli sa už v ďalších listoch Cassiodorovej zbierky neobjavujú.

Medzi správami Jordana a Prokopia je viacero zhôd, zvlášť pozoruhodná je zmienka o Dánoch, ktorí podľa jedného Herulov vyhnaní, podľa druhého im neublížili. Obaja autori napriek tomuto rozdielu zjavne opisali tú istú udalosť.²⁶ Jordanes, Prokopios a Gregor z Tours, všetci žijúci v 6. storočí, sú vôbec prví autori, ktorí spomenuli Dánov. Aj keby tento kmeňový zväz vznikol už koncom 5. storočia, nemohol vyhnúť Herulov v 3. storočí. Heruli mohli veriť v svoj škandinávsky pôvod a zaiste mali rovnako ako ostatné germánske kmene svoju migračnú ságu. Doloženú ju máme len u Gótov a Longobardov, jej ozveny nachádzame u Frankov, Sasov a dokonca Švábov a predpokladať ju môžeme u Gepidov i Vandalov.²⁷ Zlomky všegermánskej migračnej ságy zachytil už Tacitus²⁸ a ešte aj podľa Rabana Maura (780 – 856) vraj tí, čo rozprávali nemeckým jazykom, odvádzali svoj pôvod od Severanov.²⁹ Škandinávsky pôvod zrejme mali len niektorí Heruli v 5. a 6. storočí, napríklad ich kráľ Rodulf, jeho rodina a družina. Po jeho smrti to boli zrejme oni, kto odišiel na Thulé.

Prvé správy o Heruloch – presnejšie Helúroch – pochádzajú z 2. polovice 3. storočia. V tom čase Rímska ríša zažila jedno z najťažších období, keď jej vnútorné problémy využívali Germáni, ktorí svojimi takmer až drzými útokmi ešte viac prehlbovali politický a spoločenský chaos. Vpády podnikali Fran-

25 CASSIODORUS, *Variae* IV, 45 (*Cassiodori Senatoris Variae*, rec. Th. Mommsen. MGH, AA 12. Berolini: Weidmann, 1894). K datovaniu listu pozri SCHMIDT, ref. 1, s. 552-553; SCHWARCZ, ref. 1, s. 511-512; STEINACHER, ref. 1, s. 347; SARANTIS, ref. 1, s. 369.

26 GOFFART, Walter. *Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800), The: Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*. Princeton: Princeton University Press, 1998, s. 94-95. ISBN 0691055149 si myslí, že Jordanes túto informáciu prevzal od Prokopia a pozmenil ju, či dokonca úplne obrátil. Obe verzie analyzoval a porovnal najnovšie KASPERSKI, Robert. *Reges et gentes*. Warszawa: Institut Historii PAN, 2017, s. 228. ISBN 9788365880086.

27 PROCOPIUS, *De bello Vandalico* I, 22 (*Proc. Caes. opera omnia* vol. I), zachytil príbeh o vandalských vyslancoch z ich pôvodných sídiel, odkiaľ väčšina odišla kvôli hladu, ku Geiserichovi do Afriky. V skutočnosti však Vandali opustili svoje sídla v strednej Európe a pred Hunmi.

28 TACITUS, *Germania* 2, 3 a 44.

29 RABANUS MAURUS, *De inventione linguarum*, s. 1581-1582 (*B. Rabani Mauri Opera omnia, Tom. VI*, acc. Jacques-Paul Migne. PL 112. Parisii: J.-P. Migne, 1852).

kovia, Sasi, Alamani, Juthungovia, Markomani, Sarmati, Góti, Vandali, Tajfali, Bastarni, Karpovia a v roku 268 aj Heruli. Najdôležitejší a vlastne jediný súdobý prameň, Dexippove diela *Skythika* a *Chronika*, sa zachovali len v niekoľkých a zväčša krátkych zlomkoch.³⁰ Tieto udalosti poznáme až vďaka autorom z 2. polovice 4. storočia, ktorí síce viac či menej dôsledne čerpali z Dexippa, ale datovali a zoradili ich rôzne. Okrem nepresnej, nejednoznačnej či protichodnej chronológie a neskrývanej zaujatosti autora životopisov cisára Galliena a Claudia II. v SHA, presné datovanie sťažuje aj samotná geografia, pretože námorné i pozemné výpravy viedli v zásade len jednou trasou a ich ciele bývali tiež väčšinou rovnaké. Súčasníci útokov, a už vôbec nie autori v 4. storočí a neskôr, si preto nemohli byť istí, či príchod novej vlny útočníkov bola len iná skupina tejto výpravy alebo už výprava nová. Antickí autori navyše vymenovali jednotlivých účastníkov len na začiatku, ak vôbec, potom ich už nazývali len barbarmi, Skýtmami alebo Gótmami.

Udalosti v rokoch 267 – 269 sú pre historikov dodnes hlavolamom, keďže z prameňov nie je jasné, či sa jednalo o jednu výpravu, ktorá trvala dva roky, alebo dve, či dokonca tri výpravy. Záujem bádateľov o tento chronologický problém podnietil Andreas Alföldi, ktorý na základe porovnania prameňov dospel k záveru, že v roku 268 sa uskutočnila len jedna výprava.³¹ Celkovo v rokoch 267 až 269 identifikoval tri výpravy: v roku 267 smerovala gótska výprava do Bithýnie a odtiaľ ďalej popri pobreží Malej Ázie, cieľom herulsko-gótskej výpravy v roku 268 bolo Grécko a v roku 269 nasledovala druhá herulská námorná

30 K nedávno objavenému fragmentu 192v-193r, ktorého autorstvo prisúdila Jana Grusková v spolupráci s Martinom Guntherom Dexippovi, pozri GUNTHER, Martin – GRUSKOVÁ, Jana. „Dexippus Vindobonensis“ (?). Ein neues Handschriftenfragment zum sog. Heruleireinfall der Jahre 267/268. In *Wiener Studien*, 2014, roč. 127, s. 101-120. ISSN 0084-005X. Fragment pravdepodobne z diela *Skythika* sa týka „skýtskych“ príprav na útok v Grécku, ktoré autori v predbežnej analýze identifikovali s vpádom Herulov v roku 267/268, a obranných opatrení s cieľom zastaviť útočníkov v Termopylách. MALLAN, Christopher – DAVENPORT, Caillan. Dexippus and the Gothic Invasions: Interpreting the new Vienna fragment (Codex Vindobonensis Hist. gr. 73, ff. 192v-193r). In *Journal of Roman Studies*, 2015, roč. 105, s. 203-226. ISSN 0075-4358 súhlasia s identifikáciou Dexippa ako autora *Skythiky*, avšak kladú úryvok do roku 261 alebo 262, teda prvých rokov samostatnej vlády cisára Galliena, keď Góti („Skýti“) vpadli do Trácie a Macedónie a pokúsili sa dobyť Solún. Rok 262 pripúšťa aj PISO, Ioan. Bemerkungen zu Dexippos Vindobonensis (I). In *Göttinger Forum für Altertumswissenschaft*, 2015, roč. 18, s. 199-215. ISSN 1437-9082. Naopak, JONES, Christopher P. *Further Dexippus*, s. 1-9, [online] <https://www.academia.edu/11913736/Further_Dexippus_online_> [cit. 2020-01-01] a *Further Dexippus* (2), s. 1-10, [online] <https://www.academia.edu/26199041/Further_Dexippus_2_> [cit. 2020-01-01] datuje listy 192v-193r do roku 253/254 a jeho argumentácia je presvedčivá.

31 ALFÖLDI, Andreas. The sources for the Gothic invasions of the years 260-270. In COOK, S. A. – ADCOCK, F. E. et al. (eds.). *Cambridge Ancient History, Vol. XII*. Cambridge: Cambridge University Press, 1939, s. 721-723.

výprava, ktorá skončila neúspechom.³² Predpokladal tiež, podobne ako iní autori, pozemný vpád Góto, Bastarnov a ďalších do Trácie.³³ Hoci v prameňoch sa žiadna pozemná výprava nespomína, vylúčiť sa nedá. Pozemný vpád totiž pomáha vysvetliť viaceré časové nezrovnalosti a rozpory. Alföldi upozornil aj na zhody medzi *Životom Galliena* a Synkellovou *Kronikou* a medzi *Životom božského Claudia* a Zosimovou *Novou históriou*. Autori týchto štyroch prác zjavne čerpali – priamo či nepriamo – z Dexippa, jedni z jeho stručnejšej, ale chronologicky presnejšej *Kroniky*, druhí z jeho obsirnejších, ale chronologicky voľnejších *Dejín skýtskych vojen*, dnes však nevieme, ktorí z čoho. Všetky ostatné pramene patria k jednej alebo druhej vetve, väčšina však k Zosimovi a *Životu božského Claudia*. K záveru o jednej výprave, ktorá sa rozdelila na viacero smerov a skupín, dospel aj Johannes Straub.³⁴ Herwig Wolfram taktiež zastáva názor o jednej veľkej výprave z jari 268 rozdelenej na tri skupiny, ale „so všetkou náležitou opatnosťou“ pripúšťa dve rôzne porážky Germánov, jednu pri rieke Nessos (dn. Mesta) v roku 268 a druhú pri meste Naissos (Niš) v roku 269. Na rozdiel od A. Alföldiho si myslí, že do roku 268 sa Germáni ešte nedostali do Egejského mora, a nazdáva sa, že z pôvodne námornej výpravy sa pozemná stala až neskôr a čisto z nutnosti.³⁵ Do roku 268 ju ako jednu mohutnú výpravu datuje aj P. Heather, Stanislav Doležal či Roland Steinacher.³⁶ Po analýze a porovnaní prameňov však Emil Kettenhofen vyslovil názor, že došlo k dvom rozdielnym výpravám, herulskú datoval do roku 267 a gótsku okolo Malej Ázie do roku 268.³⁷ Andreas Schwarcz gótsku výpravu popri Malej Ázii kladie už do

32 ALFÖLDI, Andreas. The Invasions of Peoples from Rhine to the Black Sea. In COOK – ADCOCK et al. (eds.). *Cambridge Ancient History*, Vol. XII, s. 147. A. Alföldi výrazne znížil počet barbarských útokov oproti Brunovi Rappaportovi, autorovi jednej z prvých vedeckých prác o germánskych vpádoch: RAPPARORT, Bruno. *Die einfälle der Goten in das Römische reich bis auf Constantin*. Leipzig: C. L. Hirschfeld, 1899, s. 47-92.

33 ALFÖLDI, ref. 32, s. 149.

34 STRAUB, Johannes. *Studien zur Historia Augusta. Dissertationes Bernenses, Ser. 1, Fasc. 4*. Bernae: A. Francke, 1952, s. 57-74.

35 WOLFRAM, Herwig. *History of the Goths*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1990, s. 52-56. ISBN 0520069838. Mesto Nessos nebolo, dodnes je len rieka Nestos (dn. Mesta), ktorá tvorila hranicu medzi Macedóniou a Tráciou. K tomu pozri KOTULA, Tadeusz. Νέσος et Νάισος; Problème topographique et historique des campagnes de Gallien et de Claude II contre les Gothes. In *EOS*, 1991, roč. 79, s. 237-243. ISSN 0012-7825.

36 HAETHER, Peter. *Gótové*. Praha: NLN 2002, s. 50-51. ISBN 8071061999; DOLEŽAL, Stanislav. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3. – 5. stolení n. l.* Praha: Karolinum, 2008, s. 84-93. ISBN 9788024615318; STEINACHER, ref. 1, s. 322-323.

37 KETTENHOFEN, Emil. Einfälle der Heruler ins Römischen Reich. In *Klio*, 1992, roč. 74, s. 291-313. ISSN 0075-6334. Poukázal tiež na poklady mincí, ktoré si buď schovali Rimania, alebo odložili barbari, ale už sa po ne nevrátili. Mince z týchto nálezov boli vyrazené v roku 267 a skôr, to však samo osebe nie je dokladom, že výprava sa odohrala už v roku 267. Neprítomnosť mincí vyrazených v roku 268 len naznačuje, že tieto mince sa v tom roku ešte

roku 263, gótsku výpravu do Bithýnie do roku 267 a herulsko-gótsku do roku 268/269.³⁸ John Drinkwater delí útočníkov len na dunajských a čiernomorských Gótov. Výpravu čiernomorských okolo Malej Ázie datuje do roku 266, výpravu do Grécka, ktorú podnikli dunajskí Góti po súši a čiernomorskí po mori, do roku 267, porážku čiernomorských Gótov cisárom Gallienom (253 – 268) datoval do roku 268 a porážku dunajských Gótov v Trácii, ktorých podľa jeho mienky podporovali posily spoza Dunaja, Claudiom (268 – 270) na jar roku 269.³⁹ John Wilkes v inej kapitole toho istého zväzku *Cambridge Ancient History* považuje obe výpravy za dva hlavné smery jednej veľkej výpravy a prikláňa sa k roku 268. Do toho istého roku kladie aj Gallienovo víťazstvo nad Herulmi, Claudiovo víťazstvo nad Gótmi datuje do roku 269 a do roku 270 druhú herulskú námornú výpravu.⁴⁰ Alaric Watson kompromisne dodáva, že dôkazy sú jednoducho príliš zmätené, aby sa dalo s určitosťou povedať, či bola jedna, dve alebo dokonca viac výprav. Sám sa však pod váhou dôkazov prikláňa k názoru, že boli dve.⁴¹

V staroveku moreplavecká sezóna spadala len na letné mesiace. Všetka plavebná aktivita sa nahradila v lete a niekoľkých týždňoch pred ním a po ňom,⁴² cesty sa začínali na jar a končili na jeseň. V letných mesiacoch sa vzdialenosti dali prekonať veľmi rýchlo. Máme doklad, že napríklad cesta od ústia Dunaja do Abdery ležiacej na tráckom pobreží oproti ostrovu Thasos (500 námorných míľ), čo je zhruba vzdialenosť, ktorú museli prekonať Góti a Heruli, sa za priaznivého vetra dala zvládnuť za štyri dni a štyri noci.⁴³ Aj keby sa útočníci v roku 268 pla-

nedostali do obehu, možno práve z dôvodu prebiehajúceho vpádu. S jeho závermi súhlasí aj ZAHARIADE, Mihail. A crux in bellum Scythicum. The Invasion of Gothi or Heruli? In ANGELESCU, Mircea Victor – ACHIM, Irina – Băltăc, Adela et al. (eds.). *Antiquitas Istro-Pontica*. Cluj-Napoca: Mega, 2010, s. 163-183. ISBN 9786065431065.

- 38 SCHWARCZ, Andreas. Die gotischen Seezüge des 3. Jahrhunderts. In PILLINGER, Renate – PÜLZ, Andreas – VETTERS, Hermann (eds.). *Die Schwarzmeerküste in der Spätantike und im frühen Mittelalter*. Wien: ÖAW, 1992, s. 51-52. ISBN 3700119739.
- 39 DRINKWATER, John. Maximinus to Diocletian and the 'crisis'. In BOWMAN, Alan K. – GARNSEY, Peter – CAMERON, Averil (eds.). *Cambridge Ancient History, 2nd Edition, Vol. XII*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 46-49. ISBN 9780521301992.
- 40 WILKES, John. Provinces and Frontiers. In BOWMAN – GARNSEY – CAMERON (eds.). *Cambridge Ancient History, 2nd Edition, Vol. XII*, s. 227-229. ISBN 13 9780521301992. Taktiež WILKES, John. Civil defence in third-century Achaia. In WALKER, Susan – CAMERON, Averil (eds.). *The Greek Renaissance in the Roman Empire. BICS Supp. 55*. London: Institute of Classical Studies, 1989, s. 188-189. ISBN 9780900587597.
- 41 WATSON, Alaric. *Aurelian and the Third Century*. London; New York: Routledge, 1999, s. 39-45 a 215-216. ISBN 0415072484.
- 42 CASSON, Lionel. *Ships and Seamanship in the Ancient World*. Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1986, s. 270-273, ISBN 0691002150. O zimných plavbách zvlášť pozri ROUGÉ, J. La navigation hivernale sous l'Empire romain. In *Revue des Études Anciennes*, 1952, roč. 54, č. 3-4, s. 316-325. eISSN 2540-2544.
- 43 THUCYDIDES, *Historiae* II, 97. Podobne STRABO, *Geographia* XI, 2, 17, ktorý uviedol, že

vili len cez deň a niektoré dni ešte strávili útokmi na pobrežné mestá, dostať sa k Bosporu bolo záležitosťou dvoch až troch týždňov. V zime sú krátke dni a dlhé noci, prevažuje sychravé a daždivé počasie, silné vetry, niekedy sneží. Veľká oblačnosť, husté mraky a pobrežné hmly znižujú viditeľnosť a zakrývajú slnko aj hviezdy, ktoré boli potrebné pre bezpečnú navigáciu.⁴⁴ Zimné búrky mohli donútiť posádky zakotviť a vyčkávať bez zásob v prístavoch i na nepriateľskom pobreží dni aj celé týždne, na rozbúrenom mori hrozilo potopenie alebo stroskotanie lodí a zbytočná strata mužov a nákladu. V staroveku sa zimné plavby preto obmedzili len na naozaj nevyhnutné cesty, ktoré sa nedali nijako odložiť. Týmto podmienkam a zvyklostiam sa museli prispôbiť aj Góti a Heruli v roku 268, ak nechceli prísť o korisť, ktorá bola hlavným cieľom výpravy. Aby sa stihli vrátiť do zimy, museli celú cestu tam a späť zvládnuť za nanajvýš sedem až osem mesiacov. Keďže však Rimania porazili niektorých vo vnútrozemí, zdá sa, že nie všetkým sa to podarilo. Nedá sa tiež vylúčiť, že s vylodením a návratom po súši cez rímske územie útočníci počítali už od začiatku alebo po strate väčšieho množstva lodí ani inú možnosť nemali.

Flotila Herulov od Azovského mora, ktorých ako hlavných alebo jedných z útočníkov uviedli Zosimos, SHA, Synkellos i Zonaras,⁴⁵ sa pri ústí Dnestra spojila s flotilou Gótov. Ďalšie kmene uvádzané v prameňoch z konca 4. storočia sú už sporné a zjavne mali len zvýrazniť jednak veľkosť barbarskej hrozby a jednak veľkosť Claudiovho víťazstva.⁴⁶ Alföldi predpokladal, že jadro pechoty tvorili najmä Góti a námorníkov poskytli Heruli, „kmeň moreplavcov“, ktorí podľa neho len niekedy v tom čase dorazili na pobrežie Čierneho mora. Ten-

dostať sa z mesta Phasis (dn. Poti) v Kolchide do Sinope (dn. Sinop) (235 NM – 435 km) trvalo len dva alebo tri dni. Oboplávať celú Sicíliu trvalo štyri alebo päť dní a noci alebo osem dní (STRABO, *Geographia* VI, 2, 1; PLUTARCHUS, *De exilio* 9 (Moralia 603a); THUCYDIDES, *Historiae* VI, 1. K ďalším trasám, vzdialenostiam a rýchlostiam pozri CASSON, Lionel. *Speed under sail of ancient ships*. In *Transactions of the American Philological Association*, 1951, roč. 82, s. 136-148. ISSN 0065-9711; CASSON, ref. 42, s. 282-291.

44 ZOSIMUS, *Historia nova* I, 34 (*Zosimi comitis et exadvocati fisci Historia nova*, ed. Ludwig Mendelssohn. Lipsiae: B. G. Teubner, 1887). Po úspešnej výprave Boranov počas celého leta roku 255 alebo 256 Góti prečkali zimu a podnikli výpravu až v ďalšom roku. O otvorení námornej sezóny na jar, po 8. februári, sa zmienil PLINIUS, *Naturalis historia* II, xlvi, 122. VEGETIUS, *Epitoma rei militaris* IV, 39 (*Flavi Vegeti Renati Epitoma rei militaris*, rec. Carl Lang. Lipsiae: B. G. Teubner, 1885), vo vojenskej príručke z konca 4. storočia ohraničil najlepšie obdobie na plavby 27. májom a 14. septembrom, pričom od 11. novembra do 10. marca sa moria doslova „zatvárajú“. Viacero príkladov, keď sa plavby zrušili, urýchlili alebo odložili na jar, poskytol FLAVIUS IOSEPHUS, *Bellum Judaicum* II, 10, 5; III, 4, 1; IV, 10, 2; IV, 11, 1; VII, 1, 3 a *Antiquitates Judaicae* XVI, 2, 1. Celú zimu musel napokon stráviť na Malte aj sv. Pavol: Sk 28,11.

45 ZONARAS, *Chron.* XII, 24.

46 WOLFRAM, ref. 35, s. 52-53.

to názor ale nemá oporu v prameňoch. Nedá sa povedať, že útok z mora bol pre Rimanov prekvapením, pretože Germáni začali podnikat' ničivé útoky na čiernomorské mestá už skôr. Nečakaná však bola sila výpravy a jej prienik do Egejského mora. Podľa Zosima boli „Skýti“ – Heruli, Peukovia a Góti žijúci na Dnestri – tak povzbudení predošlými útokmi, že postavili šesťtisíc lodí a nalodili 320 000 mužov.⁴⁷ V životopise cisára Claudia sa medzi útočníkmi uvádzajú Peukovia, Greuthungovia, Ostrogóti, Tervingovia, Visigóti, Gepidi, Kelti a „*dokonce aj Heruli*“, celkovo 320 000 mužov⁴⁸ a dvetisíc lodí.⁴⁹ Počet 300 000 uvádza aj Dexippov fragment.⁵⁰ Ammianus Marcellinus taktiež spomenul túto výpravu a uviedol dvetisíc lodí a „*hordy skýtskych kmeňov*“.⁵¹ Podľa byzantského historika Georgia Synkella z prelomu 8. a 9. storočia to bolo len 500 lodí,⁵² čo je najpravdepodobnejší počet. Uvedené čísla sú výrazne zveličené a rovnako aj počet zúčastnených kmeňov. V každom prípade musel byť pohľad na stovky lodí ohromujúci. Podľa Jordana tomuto vpádu do Trácie predchádzala námorná výprava Gótov pod vedením Respu, Veduka a Thuruara do Egejského mora, počas ktorej okrem Tróje, Chalkedónu a ďalších miest vyplienili aj Artemidin chrám v Efeze, jeden zo siedmich divov antického sveta.⁵³

Germáni zaiste mali znalosti potrebné na výstavbu lodí, ale jadro ich loďstva tvorili bosporské⁵⁴ lode, ktorých sa zmocnili v čiernomorských mestách a prístavoch, niektoré možno aj s bosporskými alebo najatými posádkami. Ďalšie lode stavali podľa grécko-rímskych a miestnych vzorov. Nešlo však o galéry, v tej dobe už tzv. liburny, ktorých stavba bola technologicky, organizačne, finančne aj časovo náročná, a ak tieto lode vo svojej flotile mali, tak najmä ukoristené, ale o lode podobné tzv. *camarae*, štíhlym a ľahkým vesliciam s nízkymi bokmi, dvoma provami a miestom pre 25 až 30 ľudí, ktoré na juhovýchode Čierneho mora využívali piráti, lúpežníci a vzbúrenci už v 1. storočí. Dali sa rýchlo postaviť bez železných či bronzových klinčov, boli vhodné na útoky na obchodné lode i na prepady miest a vidieka. Keďže nemali kotvy, posádky svoje lode vyťahovali na

47 ZOSIMUS, HN I, 42.

48 SHA, Divus Claudius 6, 2-6.

49 SHA, Divus Claudius 8, 1.

50 DEXIPPUS, fr. 22 (HGM I, s. 195).

51 AMMIANUS MARCELINUS, *Res gestae XXXI*, 5, 15-17 (*Ammiani Marcellini rerum gestarum libri qui supersunt*, 2 Vol., ed. Wolfgang Seyfarth. Leipzig: B. G. Teubner, 1978).

52 SYNCELLUS, *Chronographia*, s. 717 (*Georgius Syncellus et Nicephorus CP, Vol. I*, ed. Wilhelm Dindorf. CSHB 22. Bonnae: Weber, 1829). Zo Synkella čerpal a do latinčiny preložil ANASTASIUS BIBLIOTHECARIUS, *Chronographia tripartita*, s. 176. Jeho kroniku potom použil LANDOLFUS SAGAX, *Add. ad Pauli Hist.* 152.

53 IORDANES, *Get.* 107-108. Alföldi, ref. 32, kladie výpravu do roku 267, naopak WOLFRAM, ref. 34, s. 52, tvrdí, že k nej nemohlo dôjsť pred rokom 268.

54 ZOSIMUS, HN I, 31-32.

breh alebo ukryli v lese. Keď boli vysoké vlny, trup sa dal zvyšovať pridávaním ďalších dosiek, až kým sa celá loď neuzavrela na spôsob strechy.⁵⁵ Útočníci sa na týchto lodiach samozrejme nemohli vyrovnáť rímskemu námorníctvu a vždy, keď došlo k stretom na mori, Rimania vyhrali.

Útočníci z mora, možno podporovaní aj vpádom cez Dunaj, sa najprv pokúsili dobyť dobre chránené mestá Tomis a Marcianopolis ležiace pri Čiernom mori, ktoré boli cieľom aj predošlých výprav. Keď neuspeli, nabrali priaznivý vietor a preplávali cez Bospor. Pri Byzantii, mieste, kde o niekoľko desaťročí vyrástol Konštantínopol, utrpeli prvé straty, či už po stretoch s rímskou flotilou a pozemnou obranou, alebo v dôsledku neobratného manévrovania. V Marmarskom mori zaútočili na Cyzicus, ale aj tu zlyhali. Prekonali Dardanely, vyplienili ostrov Lemnos, pri polostrove Athos sa preskupili a rozdelili na tri časti, z ktorých každá potom pôsobila samostatne. Jedna sa vylodila už pri Solúne, druhá smerovala k Attike a tretia zamierila k Malej Ázii a odtiaľ dokonca až ku Kréte a Cypru. Pravdepodobne práve Herulom sa podarilo dobyť, vyplieniť a vypáliť Atény. Proti nim potom Dexippos viedol protiútok dvetisíc svojich krajanov povzbudených jeho známym prejavom.⁵⁶ Zrejme po tejto porážke sa Heruli otočili na sever do Macedónie. Dobytia Atén sa týka aj neskorší príbeh, známy až zo 6. storočia, a tiež z pera byzantských autorov Georgia Kedrena a Zonarua a ďalších, keď Góti a Heruli poznášali na hromadu všetky knihy, ktoré v meste našli, a chceli ich spáliť. Vtedy ich však jeden „*múdrejší z nich*“ presvedčil, aby to nerobili, pretože ak sa budú Gréci venovať knihám, budú zanedbávať vojnu.⁵⁷ Zdrojom tejto príhody vykresľujúcich útočníkov ako nevzdelaných a necivilizovaných barbarov mohol byť opäť Dexippos. Barbari dosiahli viacero úspechov, okrem Atén vypálili Korint, Spartu a Argos a než ich Rimania prepadli a zničili, vyplienili celú provinciu Achaiu.⁵⁸ Zrejme po strate časti flotily v Bospore a námorných stretoch sa niektorí museli vrátiť domov cez Moesiú. Roku 268 cisár

55 TACITUS, *Historiae* III, 47; STRABO, *Geographia* XI, 2, 12; RAPPAPORT, ref. 32, s. 68; KETTENHOFFEN, ref. 37, s. 293; ZAHARIADE, ref. 37, s. 171. Tacitus ani Strabo síce neuviedli, či tieto veslice mali plachty. Zosimos však písal o priaznivých vetroch, ktoré Skýti využívali.

56 K nemu pozri MILLAR, Fergus P. Herennius Dexippus: The Greek World and the Third-century Invasions. In *The Journal of Roman Studies*, 1969, roč. 59, č. 1-2, s. 12-29. ISSN 0075-4358. Súčasťou štúdie je aj preklad fragmentu č. 28, v ktorom sa Dexippos prihovára Aténčanom a povzbudzuje ich do boja proti Herulom.

57 PETRUS PATRICIUS, fr. 169 (*Excerpta de sententiis*, ed. U. Boissevain. *Excerpta historica iussu imp. Constantini Porphyrogeneti*, Vol. 4. Berlin: Weidmann, 1905, s. 267) = ANONYMUS, *Continuatio Dii Cassii*, fr. 9, 1 (*Fragmenta historicorum graecorum, Vol. IV*, ed. K. Müller. Paris: A. Firmin Didot, 1885, s. 196); CEDRENUS, *Comp. hist.*, s. 454; ZONARAS, *Chron.* XXII, 26.

58 SYNCELLUS, *Chron.*, s. 717.

Gallienus porazil Herulov v Macedónii.⁵⁹ Porazený vodca Herulov Naulobates, keď v bitke pri Nessos (Nestos) stratil tritisíc mužov, sa bezpodmienečne vzdal Gallienovi, vstúpil do služieb Rímskej ríše a bol menovaný za konzula.⁶⁰ Bitku s rovnako veľkými stratami na strane barbarov spomenul aj Zosimos, ale prisúdil ju jeho nástupcovi Claudiovi.⁶¹ Gallienus nestihol poraziť všetkých útočníkov. Po správach o Aureliovej vzbure poveril vedením vojny vojvodcu Marciana a odišiel do Itálie, kde ho v auguste 268 zavraždili. V bojoch potom pokračoval Claudius, ktorý Gótov porazil v roku 269 pri Naisse, sám však už začiatkom roka 270 podľahol moru, ktorý sa začal šíriť na plienenom území. Porážka Gótov musela byť zaiste veľká, pretože sa spomína v mnohých prameňoch⁶² a Claudius dostal prívlastok Gothicus nie bez dôvodu. Po porážke barbarov pri Naisse vraj vodca Herulov Andonoballus požiadal od vyslanca Bibula víno, aby mohol oslavovať víťazstvo cisára. Okrem vína dostal aj veľa ďalších darov, takže jeho zmena strán nebola zadarmo.⁶³ Nejasná chronológia, dvaja herulskí vodcovia, ktorí po porážke Gallienom i Claudiom prešli na stranu Rimanov, rovnaké straty barbarov a bitky pri podobne znejúcich lokalitách Nessos a Naissos len podčiarkujú zmätok v našich prameňoch.

Po porážke v roku 268 v Macedónii a neúspechu druhej námornej výpravy v roku 269 Heruli pri Azovskom mori stratili na sile i význame. O necelých dvadsať rokov sa však za vlády cisárov Diocletiana a Maximiana (285 – 305)

59 SHA, Gallieni duo 13, 9 a 21, 5.

60 SYNCELLUS, Chron., s. 717.

61 ZOSIMUS, HN I, 43.

62 SHA, Divus Claudius 8, 4-5, 9, 3-9 a 12, 2; ZOSIMUS, HN I, 43 a 45-46; EUTROPIUS, Breviarum ab urbe condita IX, 9 (*Eutropi Breviarium ab urbe condita cum versionibus Graecis et Pauli Landolfique additamentis*, rec. Hans Droysen. MGH, AA II. Berolini: Weidmann, 1879); AURELIUS VICTOR, Liber de caesaribus 34, 3 (*Sexti Aurelii Victoris Liber de caesaribus. Praecedunt Origo gentis Romanae et Liber de viris illustribus urbis Romae, subsequitur Epitome de caesaribus*, ed. Franz Pichlmayr. Leipzig: B. G. Teubner, 1911); OROSIUS, Historiae adversum paganos VII, 23 (*Pauli Orosii Historiarum adversum paganos libri VII*, rec. Karl Friedrich Wilhelm Zangemeister. Lipsiae: B. G. Teubner, 1889); EUSEBIUS Chronica II, 2286 (*Eusebius Werke, Bd. 5: Die Chronik aus dem armenischen übersetzt*, ed. Josef Karst. Leipzig: J. C. Hinrichs, 1911) = HIERONYMUS, Chronica II, olymp. 262 (*Eusebius Werke, Bd. 7, Teil 1: Die Chronik des Hieronymus – Hieronymi Chronicon*, ed. Rudolf Helm. Leipzig: J. C. Hinrichs, 1913, s. 221-222; *Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri opera omnia, Tom. VIII*, acc. Jacques-Paul Migne. PL 27, Parisii: J.-P. Migne, 1866, s. 487-484); PROSPER TIRO, Epitoma chronicon 896 (*Chronica minora saec. IV. V. VI. VII., Vol. I*, ed. Theodor Mommsen. MGH, AA 9. Berolini: Weidmann, 1892); CASSIODORUS, Chronica 983 (Chr. min. II); PAULUS DIACONUS, Historia Romana IX, 6 (*Pauli Historia Romana*, ed. Hans Droysen. MGH, SS rer. Germ. 49. Berolini: Weidmann, 1879); LANDOLFUS SAGAX, Add. ad Pauli Hist. 156.

63 PETRUS PATRICIUS, fr. 171-172 (s. 267-268) = ANONYMUS, Continuatio Dii Cassii, fr. 9, 3-4 (s. 196).

objavili na opačnom konci Európy, v Galii. Autor dvoch chválorečí na Maximiana známy ako Mamertinus sa zmienil o vpáde barbarov, ktorí využili povstanie bagaudov, prekročili Rýn a vpadli do Galie v roku 285. Okrem útoku Burgundov a Alamanov spomenul aj výpravu Chaibonov a Herulov, ktorí vraj boli najsilnejší z barbarov a „*územím najvzdialenejší*“.⁶⁴ Nie je známe, odkiaľ títo Heruli prišli. Chaiboni sa spomínajú len v tomto prameni a je veľmi nepravdepodobné, aby autor alebo pisár ich meno skomolil až trikrát. Maximianus zaiste dosiahol významné víťazstvá, pretože autor oba kmene pripomenul aj v druhej chváloreči o pár rokov neskôr pri príležitosti jeho narodenín.⁶⁵ Cisár nechal Burgundov a Alamanov vyhľadávať, vojsko Chaibonov a Herulov v roku 287 porazil v jedinej bitke tak jednoznačne, že vraj nezostal nikto, kto by sa domov vrátil k manželkám a matkám, aby o nej rozprával. Zjavne však nejakí prežili, pretože v 4. storočí vznikla rímska pomocná jednotka Herulov. Z Mamertinových rečí sa nedá zistiť, odkiaľ a kam herulsko-chaibonská výprava smerovala, pretože spojenie „*locis ultimi*“ je len rečnickým prostriedkom, nie geografickým údajom. Priebeh vojny naznačuje, že Heruli aj Chaiboni naozaj prišli z ďaleka a pred rímskou odvetou ich chránila práve odľahlosť ich sídiel, na rozdiel od Alamanov a Burgundov, ktorých cisár porazil taktikou spálenej zeme na ich vlastnom území hneď na druhej strane Rýna. Keďže nevieme, kto boli Chaiboni, nemôžeme ani sídla Herulov hľadať niekde na dolnom Rýne, ako nájdeme v staršej literatúre. Mamertinus sa možno nemýlil a porážka Chaibonov a Herulov bola taká drvivá, že tento zväz vytvorený len pre tento účel sa v dôsledku utrpených strát krátko potom aj rozpadol a zanikol. Chaiboni ani Heruli ako útočníci sa už viac nespomínajú. V druhej chváloreči vymenoval Maximianove víťazstvá: zničenie Chaibonov a Herulov, víťazstvo za Rýnom (nad Burgundmi a Alamanmi), potlačenie Frankov a odstránenie pirátskych vojen. Z textu nevyplýva, že tieto pirátske nájazdy podnikli Heruli z ich predpokladaných sídiel v severnom Nemecku. Naopak, Eutropius (4. storočie), autor stručných dejín Rímskej ríše, uviedol, že za Diocletianovej vlády ohrozovali pobrežie Belgie a Armoriky len Frankovia a Sasi.⁶⁶

Ammianus Marcellinus spomenul pomocnú rímsku jednotku (*numerus*) Herulov na viacerých miestach a vždy spolu s Batavmi. V prvej zmienke si v roku 360 veliteľ vojska Lupicinus, ktorého césar Julianus poslal do Británie proti útočiacim Škótom a Piktom, vzal okrem iných aj pomocnú ľahkú pechotu Herulov

64 MAMERTINUS, Panegyricus Maximiano augusto dictus 5, 1-4 (*Panegyriques latins, Tome 1*, ed. et trans. Édouard Galletier. Paris: Les Belles Lettres, 1949; *XII Panegyrici Latini*, ed. Emil Baehrens, rec. Wilhelm A. Baehrens. Lipsiae: B. G. Teubner, 1911).

65 MAMERTINUS, Panegyricus genethliacus Maximiano augusto dictus 7, 1-2.

66 EUTROPIUS, Brev. ab urbe cond. IX, 21; OROSIUS, Hist. adv. pag. VII, 25.

a Batavov.⁶⁷ Krátko po vylovení v Londiniu však cisár Constantius II., ktorého znepokojovali vojenské úspechy a oblúbenosť Juliána, Lupicina odvelil aj s jednotkami menovite Herulov, Batavov, Keltov a Petulantov a z ďalších nariadil odoslať po 300 mužoch, čím v podstate túto výpravu a pravdepodobne ďalší Juliánov úspech zmaril. Oficiálne sa tieto jednotky mali zapojiť do bojov proti Peržanom na východe, k čomu asi ale nedošlo.⁶⁸ K roku 363 Ammianus dokonca menoval aj vojaka z jednotky Herulov, istého Vitaliana, ktorý sa stal členom telesnej stráže cisára Joviana a neskôr aj nie veľmi úspešným comesom.⁶⁹ Či však bol Vitalianus Rimanom alebo romanizovaným Germánom, zostáva neznáme. Za vlády cisára Valentiniana I. sa v januári 365 Heruli a Batavi pod velením Germána Charietta, ktorý vstúpil do rímskych služieb a získal hodnosť *comes utriusque Germaniae*, zapojili do bitky proti Alamanom. V bitke Charietto aj s ďalším rímskym veliteľom padol a ich jednotky so stratami ustúpili. Víťazní Alamani sa zmocnili zástavy Herulov a Batavov, ktorú potom s posmechom vystavovali. Neskôr ju Rimania získali späť.⁷⁰ Roku 368 sa Heruli a Batavi do Británie vrátili a tentokrát sa do bojov aj úspešne zapojili.⁷¹ Aj na základe častých zmienok Herulov s Batavmi, ktorí mali tábor v Castra Batava (Passau), A. Ellegård postavil svoje tvrdenie, že Heruli, podľa jeho názoru pôvodne zväz bojovníkov sformovaný koncom 3. storočia, sídlili na strednom Dunaji už v 4. storočí (resp. Bavorsku a Čechách).⁷² Jeho názor stojí za zváženie, pretože úplne odmietol ich škandinávsky pôvod i západných Herulov sídliacich kdesi na dolnom Rýne a za hranicami Rímskej ríše. Ako ďalej poznamenal, na dopĺňanie stavu, nahrádzanie strát a generačnú výmenu v jednotke Herulov naozaj nie je nutné predpokladať ich existenciu. Tieto pomocné rímske jednotky boli totiž malé, ich stav sa pohyboval od 300 do 600 mužov. Dopĺňať tento stav mohlo už zopár osád v blízkosti ich tábora v italskej Concordii, odkiaľ pochádza viaceré nápisy na náhrobných kameňoch s menami herulských veliteľov. Jednotku Herulov spočiatku nepochybne tvorili Heruli, ale o niekoľko desaťročí v nej už mohli slúžiť nielen ich synovia a vnuci, ale aj iní Germáni a možno aj nejakí Rimania. Koncom 4. storočia to už bolo len meno jednotky, ktoré nemuselo a zrejme ani nezodpovedalo jej etnickému zloženiu. Nie je ani známe, odkiaľ prišli títo Heruli. Mohli to byť Heruli ako Naulobates, ktorí po porážke s cisár-

67 AMMIANUS MARCELLINUS, R. gest. XX, 1, 3.

68 AMMIANUS MARCELLINUS, R. gest. XX, 4, 1-2.

69 AMMIANUS MARCELLINUS, R. gest. XXV, 10, 9.

70 AMMIANUS MARCELLINUS, R. gest. XXVII, 1, 2-6. ZOSIMUS, HN IV, 9 uviedol len Batavov. Cisár Valentinianus ich chcel za útek potrestať rozpustením a predajom do otroctva, avšak po prisľube, že sa už budú chovať „ako muži a Rimania“, ich opäť nasadil do boja.

71 AMMIANUS MARCELLINUS, R. gest. XXVII, 8, 6.

72 ELLEGÅRD, ref. 1, s. 6-7, 21, 25 a 29-30.

rom Gallienom v roku 268 (a prípadne Andonoballus Claudiom II. v roku 269) zmenili strany, vstúpili do rímskych služieb a odišli do Itálie, ale aj tí, ktorých s Chaibonmi porazil Maximianus v roku 287 v Galii. To by však znamenalo, že jeho víťazstvo nebolo až také drvivé, ako uviedol Mamertinus, a niekoľko stoviek Herulov bitku prežilo.⁷³ Jednotka *Heruli seniores* sa v *Notitia dignitatum*, zozname rímskych vojenských hodností a jednotiek zostavenom začiatkom 5. storočia, uvádza dvakrát, raz v rámci štruktúry armádneho velenia, kde boli s ďalšími 64 pomocnými jednotkami podriadení vrchnému veliteľovi vojska (*magister peditum*), a raz podľa rozmiestnenia jednotlivých jednotiek v provinciách. V oboch prípadoch sa spomínajú po jednotkách *Petulantes seniores* a *Celtae seniores* a pred *Batavi seniores*, teda podobne ako u Ammiana Marcellina. Heruli a ďalších 36 jednotiek mali tábory v Itálii, ich znakom na štítoch boli striedajúce sa dva červené a dva biele kruhy. Jednotka *Heruli iuniores* sa v *Notitia dignitatum* síce nenachádza, zrejme však aspoň krátko existovala, ako sa dá predpokladať na základe Ammiana Marcellina.⁷⁴

Po roku 269 pramene Herulov na východe nespomenuli dvesto rokov, s výnimkou Jordana, podľa ktorého si ich mal niekedy pred rokom 375 podrobiť gótsky kráľ Ermanarich.⁷⁵ Rozsiahle výboje Gretuthungov za Ermanaricha však nie sú vôbec isté, hoci o jeho bojovnosti písal Ammianus Marcellinus i Jordanes. Práve naopak, mohli to byť Heruli, ktorí sa rovnako ako Alani snažili uniknúť pred Hunmi, kto útočil na Greuthungov v snahe prejsť ich územím. Hieronymus (o. 347 – 420) totiž v jednom zo svojich listov poznamenal, že medzi barbarmi, ktorí v roku 406 vpadli do Galie, boli Kvádi, Vandali, Sarmati, Alani, Gepidi, Heruli, Sasi, Burgundi a Alamani, dokonca aj Panónci.⁷⁶ Autor dodržiaval geografickú postupnosť, na základe ktorej je zjavné, že na prelome storočí boli Heruli aj s Alanmi už v blízkosti Gepidov a Sarmatov, teda niekde v Karpatскеj kotline a nie pri Azovskom mori. Herulov na strednom Dunaji na prelome 4. a 5. storočia uvádzajú aj iné pramene. V *Kozmografii* z prelomu 4. a 5. storočia zostavenej údajne cisárom Honoriom sa Heruli nachádzajú medzi Markomanmi a Kvádmi.⁷⁷ V tzv. *Veronskom zozname* zo 4. storočia, avšak s neskoršími dodat-

73 RAPPAPORT, ref. 1, s. 1152; SCHMIDT, ref. 1, s. 558; STEINACHER, ref. 1, s. 326.

74 AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae* XXVI, 5, 3.

75 IORDANES, *Get.* 117. Podľa Jordana od Gótov odpadol „vierolomný kmeň“ Rosomonov, ktorých WOLFRAM, ref. 35, s. 88-89 považoval za Herulov. Kmeň Rosomonov je známy len z *Getiky* a skôr šlo o Alanov (Roxolani) než Germánov, pozri MAENCHEN-HELFFEN, Otto J. *The World of the Huns*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 1973, s. 21-22. ISBN 520015967.

76 HIERONYMUS, *Epistolae* CXXIII, 16 (*Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis presbyteri Opera, Tom. I*, acc. Jacques-Paul Migne. PL 22. Parisii: J.-P. Migne, 1845, s. 1057).

77 *Cosmographia Iulii Honorii* 26 (*Geographi Latini minores*, coll. et rec. Alexander Riese. Heilbronnae: Henninger, 1878, s. 40).

kami, sa Heruli spomínajú medzi Rugmi a Sasmi, ale po Müllenhoffovej oprave medzi Vandalmi, Sarmatmi a Rugmi, Skírmi, Karpami a ďalšími.⁷⁸ Neznámy autor spisu známeho ako *Liber generationis* asi z konca 4. storočia menuje päť germánskych národov, pričom Heruli sú medzi Kvádmi a Hermundurmi.⁷⁹ Kozmografia pripisovaná Aetiovi (*Cosmographia Aetii olim dicta*) kladie Herulov za Durinkov a pred Sarmatov, Markomanov, Longobardov, Svébov a Alanov.⁸⁰ Zmienky o Heruloch na Dunaji na prelome 4./5. storočia v niekoľkých príručkách a zoznamoch z rovnakého obdobia sú vskutku pozoruhodné a hoci je možné, že Herulov do nich pisári doplnili pri neskorších prepisoch, je veľmi nepravdepodobné, že by tak spravili vo všetkých. Heruli by teda nepatrili k prvým, kto sa stal súčasťou ríše Hunov, ale naopak, k posledným.

V čase Attilovej ríše o nich žiadne správy nemáme a dokonca sa nespomínajú ani medzi kmeňmi, ktoré sa zúčastnili bitky na Katalaunských poliach v roku 451, hoci určite nestáli bokom. Znovu sa objavujú až po smrti Attilu v bitke pri rieke Nedao v roku 454.⁸¹ Víťazi nad Hunmi sa potom dostali do konfliktu s Gótmami, Góti však postupne porazili Svébov, Skírov a nakoniec, asi v roku 467, pri rieke Bolia aj koalíciu Svébov, Herulov, Skírov, Gepidov, Rugov a Sarmatov.⁸² Jordanes uviedol dvoch kráľov Svébov, Hunimunda a Alaricha, druhý však bol asi kráľom Herulov.⁸³ Po porážke odišli s Odoakarom⁸⁴ do Itálie nielen zvyšky Skírov, ale aj časť Rugov, Herulov a Turkilingov,⁸⁵ iní nasledovali jeho brata Hunulfa do Konštantínopola. Nevieme, koľko Herulov bolo v germánskom voj-

78 Laterculus Veronensis (= Nomina provinciarum omnium) 13 (*Notitia dignitatum. Accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum*, ed. Otto Seeck. Berolini: Weidmann, 1876, s. 251-252).

79 Liber generationis 33 (Geogr. Lat. min., s. 169).

80 Cosmographia olim Aethici dicta I, 26 (Geogr. Lat. min., s. 84).

81 IORDANES, Get. 261-263. K bitke pozri WOLFRAM, ref. 35, s. 258-259; POHL, Walter. Die Gepiden und die Gentes an der mittleren Donau nach dem Zerfall des Attilareiches. In WOLFRAM, Herwig – DAIM, Falko (eds.). *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im 5. und 6. Jahrhundert*. Wien: ÖAW, 1980, s. 252-263. ISBN 3700103530.

82 IORDANES, Get. 277-279.

83 POHL, ref. 81, s. 266; WOLFRAM, ref. 35, s. 265; SCHWARCZ, Andreas. Die Goten in Pannonien und auf dem Balkan nach dem Ende des Hunnenreiches bis zum Italienzug Theoderichs des Großen. In *MIÖG*, 1992, roč. 10, s. 60. ISSN 2307-2903; GRAČANIN, Hrvoje – ŠKRGULJA, Jana. The Ostrogoths in Late Antique Southern Pannonia. In *Acta Archaeologica Carpathica*, 2014, roč. 49, s. 176. ISSN 0001-5229; STEINHÜBEL, ref. 8, s. 28.

84 K Odoakarovi pozri REYNOLDS, Robert L. – LOPEZ, Robert S. Odoacer: German or Hun? In *The American Historical Review*, 1946, roč. 52, č. 1, s. 36-53. ISSN 0002-8762; MacBAIN, Bruce. Odoacer the Hun? In *Classical Philology*, 1983, roč. 78, č. 4, s. 323-327. ISSN 0009-837X.

85 EUGIPPIUS, Vita Sancti Severini VII, 1-2 (*Eugippii Vita sancti Severini*, rec. Hermann Sauppe. MGH, AA 1/2. Berolini: Weidmann, 1878); IORDANES, Get. 242; IORDANES, Romana 344; Paulus Diaconus, HR XV, 8.

sku, ktoré sa v roku 476 vzbúrilo proti Orestovi a za kráľa si zvolilo Odoakara. Pramene síce uvádzali ako vojakov Odoakara najmä Herulov alebo Odoakara označovali ako kráľa Herulov (ale tiež Gótov alebo Turkilingov),⁸⁶ aj keď, samozrejme, nebol len ich kráľom. Bol kráľom všetkých Germánov v Itálii, ktorí mohli o jeho priazeň aj súperiť. Heruli sa v tomto zápase buď presadili, alebo ostatní prijali ich identitu.

Dochovalo sa niekoľko mien herulských vodcov.⁸⁷ Už spomínané mená Naulobates⁸⁸ a Andonoballus⁸⁹ nevyzerajú a zrejme ani neboli germánske. Ak vylúčime možnosť, že Dexippovi Helúri nie sú germánskymi Herulmi, môže ísť o tituly, ktoré Heruli prevzali od svojich čiernomorských susedov. Ďalšie mená Herulov sú známe až z 2. polovice 4. storočia. Patrili veliteľom rímskej pomocnej jednotky *numerus Herulorum seniorum* s táborom v Concordii, ktorá bola súčasťou pomocných oddielov *auxilia Palatina* a ktorá je totožná s jednotkou *Heruli seniores* uvádzanej v *Notitia dignitatum*.⁹⁰ Zachovalo sa niekoľko krátkych náhrobných nápisov, ktoré si dali vyhotoviť velitelia jednotky *Heruli seniores*, napríklad magister primus Flavius Hariso,⁹¹ senátor Flavius Sindila,⁹² ducenarius Flavius Batemodus,⁹³ Cunthia,⁹⁴ Gunthia a Fl. Silvimar.⁹⁵ Etnicita troch Germánov známych z nápisov z 2. polovice 5. storočia, Herila, Valila a Sindila, nie je známa. Podľa koncoviek je síce jasné, že patrili k východným Germánom, ale či boli Herulmi, nie je isté. Mohli byť Vizigótmami, ktorí v roku 418 neodišli do Galie a vstúpili do rímskych služieb, ale aj Skírmami, ktorí spolu s Herulmi tvorili jadro germánskej armády v Itálii. Comes Herila prijal katolícku

86 Napríklad *Consularia Italica* a. 476, 487 a 491 (Chr. min. I, s. 309, 313, 318); ENNODIUS, *Panegyricus dictus Theodorico X*, 53 (*Magni Felicis Ennodi Opera*, ed. Friedrich Vogel. MGH, AA 9, Berolini: Weidmann, 1885); PAULUS DIACONUS, HR XV, 8; *Vita sancti Laurentii episcopi Sipontini I* (Scr. rer. Lang., s. 544).

87 K menám pozri WAGNER, Norbert. Herulische Namenprobleme. Givrus, Datus und aderes. In *Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge*, 1981, roč. 16, č. 4, s. 406-421. ISSN 0005-8114.

88 JONES, A. H. M. – MARTINDALE, J. R. – MORRIS, J. *The Prosopography of the Later Roman Empire, Vol. I*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971, s. 618. ISBN 0521072336.

89 SCHÖNFELD, ref. 4, s. 20; JONES – MARTINDALE – MORRIS, ref. 88, s. 62.

90 *Notitia dignitatum occidentalis* V, 163 a VII, 13 (*Notitia dignitatum*, s. 115 a 120).

91 Fiebiger I, s. 142, č. 291 (*Inscriptensammlung zur Geschichte der Ostgermanen*. Eds. Otto Fiebiger, Ludwig Schmidt. Wien: Hölder, 1917); CIL V 8750 (*Corpus inscriptionum latinarum V: Inscriptiones Galliae Cisalpiniae latinae, Pars II: Inscriptiones regionum Italiae undecimae et nonae*. Ed. Th. Mommsen. Berolini: G. Reimer, 1877).

92 Fiebiger I, s. 143, č. 292.

93 Fiebiger I, s. 143, č. 293.

94 Fiebiger I, s. 144, č. 294.

95 Fiebiger II, s. 44, č. 69 (*Inscriptensammlung zur Geschichte der Ostgermanen. Neue Folge*, ed. Otto Fiebiger. Wien; Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky, 1939).

vieru, zomrel vo veku približne 50 rokov a bol pochovaný v Ríme v roku 462.⁹⁶ Flavius Valila Theodorus (Theodovius) zomrel okolo roku 483, v rokoch 471 až 476 zastával funkciu *comes* a *magister utriusque militiae*.⁹⁷ Comes Sindila v roku 474 porazil v Itálii vizigótskeho vojvodu Vicentia.⁹⁸ Rovnaké alebo veľmi podobné meno mal už spomínaný Herul (alebo Germán) z rímskej pomocnej jednotky *numerus Erulorum seniorum*, a tiež posledný herulský „kráľ“ Sindual(d) (Sindewala). Vodca (označeniu kráľ sa Jordanes vyhol), ktorého Ermanarich údajne porazil, sa volal Alarich. V bitke vraj väčšina Herulov zahynula a zvyšok si Góti podriadili. Druhého Alaricha Jordanes zrejme omylom označil za kráľa Svébov. Prvým herulským kráľom, ktorého meno dokladajú dva na sebe nezávislé pramene, Prokopios a *Origo gentis Langobardorum* zo 7. storočia, je Rodulf.⁹⁹ Jordanes taktiež spomenul istého Rodulfa, kráľa severských Raniov, ktorý sa vraj „nie tak dávno“ vzdal vlastnej kráľovskej vlády a odišiel ku kráľovi Theodorichovi.¹⁰⁰ Z prameňov síce žiadneho Rodulfa v gótskych službách nepoznáme, Theodorich však v liste datovanom najneskôr do roku 508 adoptoval „za syna v zbrani“ nemenovaného herulského kráľa, t. j. uzavrel s ním spojenectvo.¹⁰¹ Týmto herulským kráľom mohol byť v tom čase iba Rodulf. Kráľ Raniov Rodulf v službách Theodoricha teda môže byť totožný s herulským kráľom, ktorého si Theodorich vybral za spojenca. Po jeho smrti v bitke s Longobardmi časť Herulov vrátane „mnohých s kráľovskou krvou“ odišla na Thulé, odkiaľ si o štyridsať rokov chceli Heruli priviezť nového kráľa. Je dokonca možné, že Jordanova vedľajšia veta „*quibus non ante multos annos Rodulf rex fuit*“ sa neviaže na predchádzajúcu vetu k Raniom, ale na vetu ešte pred ňou. V takom prípade by Rodulf nebol kráľom Raniov, ale Herulov. Niektorí bádatelia sa nazdávajú, že práve Rodulf mohol byť významným, ak nie hlavným zdrojom etnografických informácií pre Cassiodorove nedochované *Gótske dejiny*, ktoré sa stali predlo-

96 CIL VI 31996 (*Corpus inscriptionum Latinarum VI: Inscriptiones urbis Romae Latinae, Pars IV, Fasc. II: Additamenta*, coll. et ed. Christian Hülsen. Berolini: G. Reimer, 1902); MARTINDALE, J. R. *The Prosopography of the Later Roman Empire, Vol. II*. Cambridge; London; New York: Cambridge University Press, 1980, s. 546. ISBN 0521201594. Pozri tiež LINTNER-POTZ, ref. 1, s. 46.

97 Carta Conutiana (*Le Liber pontificalis, Tom. I*, ed. Louis Marie Olivier Duchesne. Paris: Ernest Thorin, 1886, s. cxlvi-cxlvii a 250); ako Theodovius CIL VI 32169 a 32221. SCHÖNFELD, ref. 4, s. 252; MARTINDALE, ref. 96, s. 1147.

98 Chronica Gallica 653: „Alla et Sindila“ (Chr. min. I, s. 665). SCHÖNFELD, ref. 4, s. 207; MARTINDALE, ref. 96, s. 1016-1017.

99 PROCOPIUS, BG II, 14; *Origo gentis Langobardorum* 4 (Scr. rer. Lang.); PAULUS DIACONUS, *Historia Langobardorum* I, 20 (Scr. rer. Lang.); *Historia Langobardorum codicis Gothani* 4 (Scr. rer. Lang.).

100 IORDANES, Get. 24.

101 CASSIODORUS, *Variae* IV, 2. K datovaniu listu pozri SCHWARCZ, ref. 1, s. 510-511.

hou pre Jordanovu *Getiku*.¹⁰² Tak či onak, Rodulf musel byť významný človek, inak by Jordanes nemal dôvod ho spomínať.

V Cassiodorovej zbierke listov sa Heruli spomínajú len trikrát. Okrem listu o uzavretí spojenectva s herulským kráľom Theodorich v ďalšom liste datovanom do roku 507 navrhoval nemenovaným kráľom Herulov, Varnov a Durinkov (v tomto poradí), aby s ním uzavreli spojenectvo proti franskému kráľovi Chlodvigovi, ktorý v tom čase bojoval proti Vizigótom, a spolu k nemu poslali poslov a vyzvali ho, aby ukončil vojnu a vrátil sa k „medzinárodnému právu“, lebo inak bude čeliť ich spojenému útoku.¹⁰³ Tento list sa pokladal za doklad západných Herulov, ktorí ešte aj v 5. storočí sídlili niekde za Durinkami a pri Varnoch. V skutočnosti však Theodorich oslovil najvýznamnejších susedov Franskej ríše na jej západnej hranici. Heruli sídliači na Morave za Rodulfovej vlády možno ovládli bývalú rímsku provinciu Noricum Ripense a do ich záujmovej sféry patrila aj časť Valérie a Panónie I.¹⁰⁴ Podnikali aj lúpežné výpravy proti podunajským provinciálnym mestám v Noriku. Jedným z nich bolo Ioviacum, ktoré v roku 480 vyplienili, mnohých obyvateľov odvliekli do zajatia a obesili tamojšieho kňaza.¹⁰⁵ Heruli si podrobili aj Longobardov sídliačich v Rugilande,¹⁰⁶ v bitke s nimi však Rodulf padol.¹⁰⁷

Ďalším kráľom bol Gretes. Po jeho smrti, ktorú Walter Goffart kladie do rokov morovej nákazy v 541 a 542,¹⁰⁸ sa kráľom Herulov stal Ochos.¹⁰⁹ Heruli vraj svojich kráľov považovali za seberovných a všetci si nárokovali sedieť s nimi za jedným stolom a slobodne ich urážať. Roku 545 Ocha zabili údajne bez dôvodu, vraj len preto, že už nechceli mať kráľa, avšak čoskoro vraj usúdili, že kráľa predsa len potrebujú. Vyslali poslov na Thulé, kam sa po porážke od Longobardov odsťahovala časť ich kmeňa, aby odtiaľ priviedli niekoho s kráľovskou kr-

102 K tomu pozri CHRISTENSEN, Arne Soby. *Cassiodorus, Jordanes and the History of the Goths*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2002, s. 270-271. ISBN 8772897104; MERRILS, Andrew H. *History and Geography in Late Antiquity*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005, s. 128-130 a 152. ISBN 9780521846011; STEINACHER, ref. 1, s. 346-347.

103 CASSIODORUS. *Variae* III, 3.

104 CASSIODORUS, *Variae* IV, 2; ENNODIUS, *Descriptio vitae beatissimi Antoni monachi* 13 (*Magni Felicis Ennodi Opera*).

105 EUGIPPIUS, *Vita Sancti Severini* XXIV, 3; PROCOPIUS, BG II, 14.

106 Or. g. Lang. 3; PAULUS DIACONUS, HL I, 19; Hist. Lang. c. Goth. 3; PROCOPIUS, BG II, 14.

107 PROCOPIUS, BG II, 14; Or. g. Lang. 4; PAULUS DIACONUS, HL I, 20; Hist. Lang. c. Goth. 4.

108 GOFFART, ref. 7, s. 209.

109 MAENCHEN-HELFEN, Otto J. Germanic and Hunnic Names of Iranian Origins. In *Oriens*, 1957, roč. 10, č. 2, s. 281. ISSN 0078-6527 súdi, že ide o bežné iránske meno.

vou. Prvý uchádzač zomrel ešte na území Dánov, a tak priviedli druhého menom Datus, ku ktorému sa pripojil aj jeho brat Aordus s dvestočlennou družinou. Medzitým začali Heruli pochybovať, či je dobré mať kráľa bez súhlasu cisára. Preto vyslali iné posolstvo k Justiniánovi, aby im kráľa vybral. Cisár im ponúkol Suartu, ktorý v Konštantínopole žil už dlhší čas. Heruli ho poslúchali len pár dní, pretože čoskoro prišla správa o prichádzajúcom Datiovi z Thulé. Suartas prikázal Herulom ísť mu naproti a zabiť ho, ale väčšina ich prešla k Datiovi a Suartas musel utiecť do Konštantínopola. Keď im nahnevaný Justinián pohrozil, že Suartu dosadí silou, utiekli aj s Datiom a Aordom ku Gepidom. To bol podľa Prokopia začiatok herulskej vzbury,¹¹⁰ jej príčiny však budú zrejme hlbšie.

Osudy herulských veliteľov poznáme oveľa lepšie a len preto, že sa ako rímski spojenci zapojili do Justiniánových vojen. Pod velením Munda,¹¹¹ hoci nebol Herulom, sa napríklad nespomenuli iné jednotky než Heruli verbovaní pravdepodobne pri Singidune. Mundo bol najprv v službách Theodoricha, po jeho smrti prešiel k Justiniánovi, ktorý ho už v roku 529 menoval do funkcie *magister militum per Illyricum*. V tejto funkcii dosiahol viacero úspechov proti Bulharom a Slovanom prenikajúcim na rímske územie. Roku 532 sa na čele oddielu Herulov neznámej veľkosti zúčastnil na potláčaní povstania Niká v Konštantínopole, mal sa zapojiť aj do vojny proti Peržanom a v roku 536 padol aj so synom Maurikiom v bojoch proti Gótom v Dalmácii.

Faras patril k tým zopár Herulom, ktorého si Prokopios vážil. Hoci nemal vzdelanie, bol rozhodný, vážny a poctivý, aj keď bol podľa Prokopia „*pôvodom Herul*“, a zaslúžil si veľkú pochvalu. Takí však, dodal autor, boli všetci Heruli pod jeho velením.¹¹² Oceňoval jeho osobnú odvahu, iniciatívu i taktické myslenie. Faras slúžil pod Belisariom už v roku 530. Velil trom stovkám Herulov, pravdepodobne jazdcom, v bitke pri Dara proti Perzii, kde výraznou mierou prispel k rímskemu víťazstvu.¹¹³ Belisarios si ho v roku 533 už so štyristo He-

110 PROCOPIUS, BG II, 15.

111 K Mundovi pozri MARTINDALE, J. R. *The Prosopography of the Later Roman Empire, Vol. IIIB*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 903-905. ISBN 0521201608; AMORY, Patrick. *People and Identity in Ostrogothic Italy, 489–554*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 397-399. ISBN 0521571510; TEALL, John L. The Barbarians in Justinian's Armies. In *Speculum*, 1965, roč. 40, č. 2, s. 299-303. ISSN 0038-7134; CROKE, Brian. Mundo the Gepid: from Freebooter to Roman General. In *Chiron*, 1982, roč. 12, s. 125-135. ISSN 0069-3715; PARNELL, David Alan. The Careers of Justinian's Generals. In ROGERS, Clifford J. – DeVRIES, Kelly – FRANCE, John (eds.). *Journal of Medieval Military History X*. Woodbridge; Rochester: Boydell Press, 2012, s. 6-7. ISBN 9781782040293. Pozri tiež WOZNIAK, Byzantine diplomacy, ref. 19, s. 142-146; POHL, ref. 81; s. 290-293; WOLFRAM, ref. 35, s. 335 a 339-340; SARANTIS, ref. 19, s. 19-25; SARANTIS, ref. 1, s. 370, 379 a 384.

112 PROCOPIUS, BV II, 4.

113 PROCOPIUS, BP I, 13 a 14.

rumli zobral aj do vojny proti Vandalom¹¹⁴ a bol to práve on, kto na tri mesiace zablokoval vandalského kráľa Gelimera na hore Papua. Preukázal vtedy aj svoju veľkorysosť a diplomatickú obratnosť a najmä vďaka nemu sa Gelimer v roku 534 Belisariovi vzdal.¹¹⁵ Zrejme spolu s ďalšími rímskymi veliteľmi bol zavraždený počas vzbury veliteľa Stotzu v roku 536.¹¹⁶ K vzbúrencom sa asi pridali aj nejakí Heruli, keďže podľa Prokopia bolo v rímskej armáde v Afrike zhruba tisíc ariánov vrátane Herulov.¹¹⁷

Fanitheus spolu s Visandom a Aluithom velil oddielu 2 000 Herulov, ktorí prišli do Itálie v roku 538 s vojskom vojvodcu Narsa.¹¹⁸ Keď Fanitheus padol v bitke pri Caesene,¹¹⁹ velenie nad jeho Herulmi prevzal Filemuth, menovaný do funkcie *magister militum vacans*. Po odvolaní Narsa, ktorého prítomnosť priniesla nezhody v najvyššom velení, Heruli odmietli zostať v Itálii pod Belisariom. Cestou naspäť za veľkú sumu peňazí predali Gótom v Ligúrii všetkých svojich zajatcov i dobytok a uzavreli s nimi prísahu, že už nikdy nebudú proti nim bojovať. Tým si ale pohnevali rímske velenie, preto ako dôkaz svojej vernosti v Itálii nechali Visanda s jeho oddielom. Všetci ostatní sa pod velením Filemutha a Aluitha vrátili do Konštantínopola.¹²⁰ Visand s „*mnohými Herulmi*“ padol v roku 540 v bitke pri Tarbesiu (Treviso) proti novému gótskemu kráľovi Hildibadovi, zvyšok rímskej armády aj s vojvodcom Vitalianom utiekol.¹²¹ Roku 543 Filemuth spolu s ďalším herulským veliteľom Berom už opäť pod Narsom bojoval na východe proti Perzii a zúčastnili sa Petrovho ťaženia,¹²² ktoré v bitke pri Anglone skončilo rímskou porážkou.¹²³ Či Filemuth velil Herulom aj v roku 542 a pod Belisariom,¹²⁴ ktorý sa ešte toho roku vrátil do Konštantínopola, nie je známe. Zdá sa však, že obaja vojvodcovia mali svoj vlastný herulský oddiel. Prokopios totiž po smrti Faru neuviedol meno veliteľa herulského oddielu pod Belisariom ani v Itálii na prelome 30. a 40. rokov, ani na východe proti Perža-

114 PROCOPIUS, BV I, 11; THEOPHANES, Chron. A.M. 6026, hoci čerpal z Prokopia, uviedol 1000 Herulov.

115 PROCOPIUS, BV II, 4 a 6-7; THEOPHANES, Chron. A.M. 6026; LANDOLFUS SAGAX, Add. Ad Pauli Hist. 221.

116 PROCOPIUS, BP II, 15; IORDANES, Romana 369 (Iordanis Romana et Getica, rec. Theodor Mommsen. MGH, AA 5/1. Berolini: Weidmann, 1882).

117 PROCOPIUS, BV II, 14 a 17; THEOPHANES, Chron. A.M. 6026, len namiesto Herulov Góto.

118 PROCOPIUS, BG II, 13.

119 PROCOPIUS, BG II, 19.

120 PROCOPIUS, BG II, 18 a II, 22.

121 PROCOPIUS, BG III, 1.

122 PROCOPIUS, BP II, 24.

123 PROCOPIUS, BP II, 25.

124 PROCOPIUS, BV II, 21; THEOPHANES, Chron. A.M. 6033.

nom v 40. rokoch.¹²⁵ Neskôr, v roku 544, cisár poslal osobne Narsa k vodcom Herulov, aby presvedčil väčšinu z nich k návratu do Itálie. „Mnohí“ naozaj súhlasili a pod velením Filemutha a ďalších veliteľov odišli v roku 545 do Trácie, kde mali prezimovať a na jar sa pripojiť k Belisariovi. Či ale naozaj nakoniec do Itálie odišli, nie je isté. Cestou do svojho zimného tábora totiž narazili na Slovanov, porazili ich a oslobodili zajatcov.¹²⁶ Belisarios v Itálii nemal dostatok síl, aby Totilu porazil. Občas mu cisár nejaké posily poslal, v roku 547 napríklad trom stovkám Herulov v Itálii velil Beros už vo funkcii *magister militum vacans*, doteraz vždy spomínaný iba s Filemuthom. Pre svoju lásku k alkoholu robil zlé rozhodnutia a vraj na to doplatil pri Brundisiu, kde jeho slabo chránený tábor napadol Totila a v boji padlo dvesto Herulov. Bera a zvyšok Herulov od smrti alebo zajatia zachránil len nečakaný príchod rímskych lodí s tisícovkou Arménov, ktorí zdecimovaný oddiel evakuovali.¹²⁷ Neskôr, v roku 550, Beros aj so skupinou „*skvelých bojovníkov*“ padol, už ako odvážny muž, v potýčke s Gótmami pri Ravenne.¹²⁸

Roku 548 došlo po spomínaných sporoch o nástupníctvo u Herulov k rozkolu, čo prinieslo veľké problémy pre bezpečnosť ilýrskych provincií i nábor do armády.¹²⁹ Príčinou vzbury boli nezhody medzi herulskými elitami, ktoré sa nevedeli zhodnúť na kráľovi. Časť chcela kráľa so súhlasom cisára, druhá si želala kráľa „s kráľovskou krvou“. K vzbure možno prispeli aj spory medzi herulskými katolíkmi, ktorí zostali verní cisárovi, a herulskými ariánmi a pohanmi, ktorí sa potom pridali k rovnako ariánskym Gepidom. Záujem na oslabení rímskeho spojencu v tejto dôležitej oblasti však mali aj Gepidi, ktorí sa práve v tomto čase dostali do konfliktu s Konštantínopolom i Longobardmi. Filemuth zostal aj naďalej verný cisárovi. Keď v tom istom čase Justinián poslal Longobardom silné vojsko, údajne vyše 10 000 jazdcov, aby im pomohlo v bitke proti Gepidom, pripojilo sa k nim aj 1 500 Herulov pod velením Filemutha a ďalších (herulských) veliteľov. Po bitke malo rímske vojsko pokračovať do Itálie, k Longobardom však smeroval len Filemuth. Náhodou vraj, zrejme v okolí Singiduna, narazil na oddiel Herulov pod velením Aorda. V krvavej bitke síce zvíťazil a Aordus padol, k bitke medzi Longobardmi a Gepidmi už ale nedošlo, pretože znepriatelené strany rýchlo uzavreli mier. Rímske vojsko sa zastavilo, aby chránilo

125 SARANTIS, ref. 1, s. 390.

126 PROCOPIUS, BG III, 13.

127 PROCOPIUS, BG III, 27; Marcellini additamentum a. 548, 2 (Chr. min. II).

128 PROCOPIUS, BG III, 37 a III, 39. Na základe mena Beros, v latinskej podobe Verus, nie je jasné, akej etnicity bol tento veliteľ. Aj Herul už mohol mať, prijať alebo dostať latinské meno, podobne ako Mundov syn Maurikios, ale mohol byť aj Rimanom. Keďže však herulským oddielom zvykli veliť ich vlastní velitelia, zdá sa, že aj Beros bol Herulom.

129 SARANTIS, ref. 19, s. 30.

rímske územie pred prípadným odvetným vpádom Herulov alebo Gepidov.¹³⁰ V skutočnosti však cieľom výpravy, ktorý Prokopios asi nepoznal, bolo poraziť herulských vzbúrencov a nie bojovať a prelievať krv v bitke medzi Longobardmi a Gepidmi. Ako upozornil Alexander Sarantis, táto porážka herulských vzbúrencov musela byť naozaj vážna, pretože po nej už Prokopios spomínal Herulov len ako rímskych spojencov a nespájal ich viac s Gepidmi. Roku 552 už aj Filemuth velil dvakrát väčšiemu herulskému oddielu, čo znamená, že po porážke a smrti Aorda a možno aj kráľa Datia sa väčšina Herulov vrátila do rímskych služieb.¹³¹

Roku 550 Justinián zveril vojnu v Itálii svojmu synovcovi Germanovi a nariadil mu, aby si cestou vzal Filemutha a jeho Herulov.¹³² Germanos sa však do Itálie nedostal, zomrel ešte toho roku. Velenie nad výpravou dostal Ioannes, ktorý odpochodoval do Salon a tam prezimoval. Jeho vojsko potom k svojej armáde pripojil Narses, ktorý po odvolaní Belisaria v roku 551 tiahol do Itálie. Heruli v nej po Longobardoch mali druhé najpočetnejšie zastúpenie zo všetkých barbarských spojencov. Filemuth (a ďalší) velil vyše 3 000 Herulom a všetci boli jazdci.¹³³ Prokopios ako ďalšieho Herula v rímskom vojsku spomenul Arutha,¹³⁴ ktorý bol vraj veľmi odvážnym bojovníkom a už od detstva obdivoval rímsky spôsob života. Pôvodne slúžil asi už pod Mundom, pretože neskôr sa oženil s jeho vnučkou. Velil početnému oddielu skúsených Herulov, asi tiež jazdcov, ich presný počet Prokopios neuviedol. Či je herulský veliteľ Arufus¹³⁵ totožný s Aruthom z roku 547, nie je isté, ale veľmi pravdepodobné. Justinián nezabudol ani na Suartu, ktorého po vyhnaní vymenoval do funkcie *magister militum praesentalis*. Suartas ju zastával ešte v roku 552, keď ho spolu s ďalšími rímskymi veliteľmi a Amalafriдом, vnukom Theodoricha, cisár poslal na čele vojska pomôcť Longobardom proti Gepidom. Avšak opäť, nikto z rímskeho vojska sa s výnimkou Amalafrida, ktorého sestra sa mala vydať za kráľa Audoina, k Longobardom

130 PROCOPIUS, BG III, 34.

131 SARANTIS, ref. 19, s. 33. SARANTIS, ref. 1, s. 396-397 a 401, kde zdôraznil rýchle a brutálne potlačenie herulskej vzbury, ktorá bola vlastne len jedinou väčšou barbarskou vzburou na Balkáne za vlády Justiniána. Naopak, WOZNIAK, Byzantine Diplomacy, ref. 19, s. 149-150, predpokladá, že sa celé rímske vojsko naozaj malo zapojiť do vojny medzi barbarmi a spolu so slabšími Longobardmi zlomiť „nesmiernu“ moc Gepidov na Dunaji. Ak by sa to aj nepodarilo, obe znepriatelené germánske ríše by sa vojnou pravdepodobne vojensky oslabili a Rímskej ríši by sa v jednom i druhom prípade naskytila príležitosť znovu sa zmocniť Sirmia. Prímerie medzi Longobardmi a Gepidmi však jeho plány prekazilo úplne.

132 PROCOPIUS, BG III, 39.

133 PROCOPIUS, BG IV, 26 a IV, 30.

134 PROCOPIUS, BG IV, 26; AGATHIAS, *Historiae* I, 20, 8 (*Historici Graeci minores, Vol. II*, ed. Ludwig Dindorf. Lipsiae: B. G. Teubner, 1871).

135 PROCOPIUS, BG III, 26. Roku 547 po nočnom prepade rímskeho tábora v Lukánii si Arufus a vojvodca Ioannes, ktorý po odchode Belisaria roku 540 zostal v Itálii, aj s väčšinou z tisícky vojakov životy zachránili útekou do blízkeho lesa.

nedostal, pretože dostali rozkaz zostať pri Ulpiane (Iustiniana Secunda), aby vraj pomohli potlačiť miestne nepokoje.¹³⁶ Ďalšie osudy Suartu nie sú známe, kráľom Herulov sa už však zrejme znovu nestal. V Itálii sa Heruli aktívne zapojili do bojov proti Gótom. Pri jednom z náhodných stretov medzi prieskumníkmi sa im podarilo zabiť Góta Usdrilu, veliteľa posádky v Ariminiu, a jeho hlavu priniesli Narsovi.¹³⁷ V rozhodujúcej bitke pri Taginách v júli 552 Narses všetkých barbarov umiestnil do stredu bojovej zostavy, prikázal im zosadnúť z koní a bojovať ako pešiaci, podľa Prokopia vraj preto, aby neutiekli.¹³⁸ V skutočnosti však chcel nalákať gótsku jazdu, aby zaútočila na stred rímskeho vojska, preto jazdu a lukostrelcov umiestnil na vysunuté krídla. Totila rozostavil vojsko presne naopak a padol do pasce. Bitka skončila pre Gótov katastrofou a v boji alebo na úteku zahynul aj gótsky kráľ. Filemuth a jeho Heruli sa potom zúčastnili útoku na Rím.¹³⁹ Keď Narses obliehal Kúmy, Filemuth dostal za úlohu strážiť cesty z Toskánska do Kampánie, aby Góti nezaútočili na Narsa od chrbta. Nový gótsky kráľ Tejas však Filemutha obišiel a Narses narychlo povolal všetky svoje sily a tiahol proti nemu. Gótop prepadol a porazil pri hore Mons Lactantius neďaleko Vezuvu. Aj tejto bitky sa Filemuth zrejme zúčastnil.¹⁴⁰ Filemutha a Bera spomenul aj historik Agathias, ktorý nadviazal na Prokopia, a oboch pod velením Narsa.¹⁴¹ Poznamenal, že pre Herulov bolo dôležité, aby ich viedli ich vlastní velitelia. Po chorobe a smrti Filemutha asi v roku 553 preto Narses vymenoval za ich veliteľa s hodnosťou *magister militum vacans* Fulkariho, Fanitheovho synovca¹⁴² a Heruli bez námietok súhlasili, čo opäť potvrdzuje, akej vážnosti sa Narses tešil u Herulov.

Fulkaris bol podľa Agathia statočný a nebojácny, ale zároveň divý a výbušný. Nedbal na taktiku a formácie, ako by mal robiť skutočný veliteľ, ale chválil sa tým, že osobne stojí v čele útokov proti nepriateľovi. Takto zaútočil aj na Parmu obsadenú Frankmi bez toho, aby si útok pripravil, a spoľahol sa na hrubú silu. K Herulom sa pridali aj rímski vojaci, ktorí verili jeho schopnostiam, ale útok skončil neúspechom, keď ich Frankovia prepadli a obklúčili. Herulom a Rimanom nezostalo nič iné, len hanebne utiecť bez ohľadu na svoju odvahu a skúsenosti. Zostal len Fulkaris s osobným strážcom a pár bojovníkov, pretože si vybral „*radšej slávne zomrieť než hanebne prežiť*“. Bojoval vraj tak srdnato, že pokojne mohol z bojiska ustúpiť čelom k nepriateľovi, ale odmietol to so slovami, že nechce znášať Narsove výčitky. Kto ale Agathiovi tento príbeh o jeho

136 PROCOPIUS, BG IV, 25.

137 PROCOPIUS, BG IV, 28.

138 PROCOPIUS, BG IV, 31.

139 PROCOPIUS, BG IV, 33.

140 PROCOPIUS, BG IV, 35.

141 AGATHIAS, Hist. I, 11, 3.

142 AGATHIAS, Hist. I, 11, 3.

statočnosti a pochabosti rozprával, keď všetci okolo neho padli alebo utiekli, nevedno. Vymenovanie za vojvodu mu teda neprinieslo úžitok, pretože sám si priviedol život k rýchlemu koncu a jeho kariéra bola krátka, zakončil autor, ktorý ho inak považoval za nesmierne odvážneho, hrdého a okrem tohto fiaska za veľmi úspešného.¹⁴³ Narses bol z nedostatku disciplíny barbarov a smrti ich veliteľa vraj nielen veľmi nahnevaný, ale aj smutný. Väčšina Herulov sa po smrti Fulkariho rozdelila na dve skupiny. Jedni podporovali Arutha, u ktorého oceňovali vodcovské schopnosti, druhí Sindualda, ktorý mal väčšie vojenské skúsenosti a silnejšiu osobnosť. Veliteľom v hodnosti *magister militum vacans* sa napokon stal Sinduald, za ktorého sa postavil aj Narses¹⁴⁴ a Heruli jeho rozhodnutie opäť rešpektovali. Neskôr, keď chcel Narses smrťou potrestať jedného z popredných, ale vzdorovitých herulských veliteľov za vraždu vlastného sluhu, Heruli sa zachovali ako „zvyčajne“ a odmietli sa zúčastniť blížiacej sa bitky. Sinduald však považoval za hanbu a potupu, keby jeho a jeho vojakov obviňovali, že sú zbabelí a chcú sa vyhnúť boju. Tieto myšlienky vraj nedokázal znášať a Heruli napokon do bitky proti Frankom v roku 554 síce neskôr, ale predsa odišli. Narses dokonca neobsadil ich miesto priamo uprostred šíku inými jednotkami, tak veľmi vraj Herulom veril. Neskorý príchod Herulov sa nakoniec ukázal ako šťastný, pretože Alamanov, ktorí rímske línie práve v miestach, kde mali stáť Heruli prerazili a prenikli až do tyla, prekvapil. K porážke fransko-alamanského vojska nechtiac prispeli aj herulskí prebehľáci, ktorí Butilinovi (Buccelinus) poskytlí nesprávne informácie. Bitka pre Frankov skončila úplnou pohromou, pričom Rimania stratili len 80 vojakov, z ktorých väčšina prišla o život pri prvom útoku. Menovite sa práve Sinduald vyznamenal svojou udatnosťou.¹⁴⁵ Po Justinianovej smrti v roku 565 však dezertoval a stal sa „herulským kráľom“, ale Narses ho porazil a dal popraviť.¹⁴⁶ Zjavne práve po tomto víťazstve nad Herulmi prijal cisár Justinos II. (565 – 578) prívlastok Herulicus,¹⁴⁷ ktorým sa nechal titulovať aj Maurikios (582 – 602).¹⁴⁸ Vo vojne proti Peržanom bojoval aj Herul Uligang, jeden z ve-

143 AGATHIAS, Hist. I, 14, 3 – I, 16, 6.

144 AGATHIAS, Hist. I, 20, 8.

145 AGATHIAS, Hist. II, 7, 2 – II, 9, 13.

146 PELAGIUS, Epistolae 31 a 73 (*Pelagii I papae Epistulae quae supersunt (556–561)*). Ed. Pius M. Gassó et Columba M. Batllle. Montserrat: Abbatia Montisserrati, 1956); AGATHIAS, Hist. I, 20, 8 a II, 7-9; EUAGRIUS, Hist. ecc. IV, 24; MARIUS AVENTICENSIS, Chronica a. 566, 4 a 568 (Chr. min. II), Excerpta Sangallensia 710 (Chr. min. I), Gesta episcopum Neapolitanorum I, 20 (Scr. rer. Lang.), Liber Pontificalis 63 (*Liber pontificalis, pars prior*, ed. Theodor Mommsen. MGH, Gesta pontificum Romanorum I. Berolini: Weidmann, 1898, s. 157); PAULUS DIACONUS, HL II, 3.

147 EUAGRIUS, Hist. ecc. V, 4.

148 Epistolae Austrasiacae 42 (*Epistolae Merovingici et Karolini aevi I*, rec. Ernest Dümmler. MGH, Epistolae 3. Berolini: Weidmann, 1892, s. 148).

liteľov slúžiacich pod vojvodcom Bessom v Lazike v 50. rokoch 6. storočia. Podieľal sa na potlačení vzbury Abasgov¹⁴⁹ a v roku 551 velil tisícom mužov, nie nutne všetko Herulov, keď sa musel pred Peržanmi stiahnuť.¹⁵⁰ Agathias ho spomenul ešte aj k roku 555, keď velil herulskému oddielu. Na bojovej porade pri meste Archaïopolis súhlasil s návrhom najprv zničiť prichádzajúce perzské posily a až potom začať obliehanie so slovami, že najprv treba odohnať včely, keď chcú mať čas pozbierať med.¹⁵¹ Tento návrh neprešiel, Rimania svoje sily rozdelili a utrpeli porážku.¹⁵² Veliteľom Herulov bol v roku 555 aj Givros, nie je však isté, či bol Herulom, pretože velil spojenému oddielu herulských a longobardských jazdcov.¹⁵³

Najznámejšiu a vlastne jedinú správu zo života Herulov nám zachoval Prokopios, ktorý mnohých Herulov slúžiacich v rímskom vojsku stretol osobne. Mal však o nich veľmi zlú mienku, ktorú ani neskrýval. Jeho postoj možno odrážal ich blízky vzťah k vojvodcovi Narsovi, ktorého taktiež nemal rád,¹⁵⁴ a možno aj sklamanie či znechutenie z cisára, ktorý rozdával rímske územie do správy a pod ochranu barbarom. Hoci Herulov neraz ocenil ako dobrých a odvážnych vojakov, bolo vraj zvláštne, ak Herul nebol úskočný alebo opitý. Prokopios síce poznal Herulov, ale nepoznal ich dejiny a nerozumel ich zvykom. Jeho známy opis je len zmesou tradičných rímskych predsudkov voči „necivilizovaným barbarom“, rôznych kuriozít a klebiet, nepochopených tradícií a obradov. Heruli už v jeho dobe boli ariánskymi kresťanmi, ale niektorí stále zostávali pohanmi, ktorí uctievali mnohých bohov. Kedysi im vraj obetovali aj ľudí a mali aj ďalšie zvyky odlišné od ostatných ľudí, napríklad zabíjali svojich starých a chorých, pretože boli nepotrební. Keď niekto zoslabol vekom alebo chorobou, jeho príbuzní pripravili vysokú hranicu a položili ho na jej vrchol. Keďže ich zákony im zakazovali zabiť člena rodiny, život mu musel ukončiť dýkou iný Herul. Potom hranicu zapálili, a keď dohorela, pozbierali kosti a pochovali do zeme. Keď napríklad zomrel muž, jeho manželka mala povinnosť vziať si život tiež a spočinúť v hrobe vedľa neho, aby uchránila svoje meno a česť. Keby tak nespravila, urazila by príbuzných svojho manžela. Časom vraj Heruli veľmi zmocneli a napádali svojich susedov, často bez príčiny a žiadali od nich poplatky, pretože „*milovali peniaze*“. Mier a pokoj zbrani sa im protivil, svojho kráľa Rodulfa urážali, označovali za zbabelého a mäkkého a donútili ho začať vojnu proti Longobardom. Keď prijali kresťanstvo, začali sa vraj správať „lepšie“ a riadiť sa kresťanskými

149 PROCOPIUS, BG IV, 9.

150 PROCOPIUS, BG IV, 13 a IV, 16.

151 AGATHIAS, Hist. III, 6, 5.

152 AGATHIAS, Hist. III, 7, 1-III, 8, 2.

153 AGATHIAS, Hist. III, 20, 8.

154 GOFFART, ref. 7, s. 207.

zvykmi. Stále však túžili po peniazoch a dopúšťali sa násilia na svojich susedoch bez toho, že by cítili hanbu. Aj po prijatí kresťanstva žili nemravne a obcovali s mužmi a somármi. Celkovo boli podľa Prokopia najničomnejší zo všetkých ľudí, s divokou a zúrivou povahou, najnespoľahlivejší a najnevyspytateľnejší. Prokopios nikde nenaznačil, že by Heruli boli len zväzom bojovníkov. Považoval ich za kmeň, ktorého súčasťou boli aj ženy a deti, s vlastnými, hoci svoj-skými zvykmi a zákonmi. Nepostrehol náznaky, že by bol etnicky, jazykovo, nábožensky či kultúrne rôznorodý.

Je pozoruhodné, ako sa antickí autori zhodovali pri opise herulskej výzbroje a spôsobe boja. Ammianus Marcellinus zaradil pomocnú rímsku jednotku Herulov k ľahkej pechote.¹⁵⁵ Básnik Sidonius Apollinaris v básni chváliacej cisára Avita menoval kmene, ktoré „*len vďaka nemu*“ vojvodca Aetius porazil. Herul bol porazený „*v behu*“, čo je zrejme odkazom na ich ľahké alebo žiadne brnenie.¹⁵⁶ Jordanes pri opise účastníkov bitky pri rieke Nedao k Herulom uviedol, že bojovali „*v ľahkej zbroji*“¹⁵⁷ a na inom mieste, že to bol „*rýchly*“ kmeň, ich ľahkoodencov používali v boji aj iné kmene a práve ich rýchlosť ich zachraňovala pred inými.¹⁵⁸ Aj podľa Paula Diacona boli vraj Heruli vojny takí vy-cvičení a známi svojimi víťazstvami, že bojovali takmer nahí, buď preto, aby mali viac voľnosti alebo preto, aby ukázali protivníkovi, ako pohŕdajú ranami.¹⁵⁹ Podľa Prokopia Heruli, hoci už bojovali najmä ako jazdci, nenosili ani prilbu, ani brnenie, ale len štít a hrubý plášť, ktorým sa pred bojom opásali. Ich mladíci chodili do bitiek dokonca bez štítu a dostali ho až potom, ako sa preukázali v boji.¹⁶⁰ Agathias zaznamenal, že Fulkaris bojoval so sekerou a štítom.¹⁶¹ Okrem Ammiana Marcellina však bol Prokopios jediný, kto herulských bojovníkov aj naozaj videl. Jordanes dvesto rokov po ich údajnej porážke Ermanarichom nemohol vedieť, že Heruli bojovali v ľahkej zbroji, a už vôbec nie Paulus Diaconus v 8. storočí. Zdá sa, že len prevzali pretrvávajúci rímsky stereotyp, ktorý má pôvod v 4. storočí, keď Heruli slúžili v rímskom vojsku ako ľahká pechota.¹⁶²

155 AMMIANUS MARCELLINUS, R. gest. XX, 1, 3.

156 SIDONIUS APOLLINARIS, Carmina VII, 236-237 (*Gai Solii Apollinaris Sidonii Epistulae et carmina*, rec. Christian Lütjohann. MGH, AA 8, Berolini: Weidmann, 1887). Napríklad Huna spojil s oštepom, Franka s plávaním, Sarmata so štítom a Gelona s kosákom.

157 IORDANES, Get. 261.

158 IORDANES, Get. 117.

159 PAULUS DIACONUS, HL I, 20.

160 PROCOPIUS, BP II, 25.

161 AGATHIAS, Hist. I, 15, 3.

162 ELLEGÅRD, ref. 1, s. 28; POHL, Walter. Telling the difference: Signs of ethnic identity. In POHL, Walter – REIMITZ, Helmut (eds.). *Strategies of Distinction: The Construction of the Ethnic Communities, 300–800*. Leiden; Boston; Köln: Brill, 1998, s. 27-29. ISBN 9789004108462.

Sidonius Apollinaris v básni, ktorá je súčasťou listu napísanom vo väzení v roku 478, menoval barbarov na dvore vizigótskeho kráľa Euricha. Okrem Sasa, Sugambra, Franka, Ostrogóta a Rimana spomenul aj prechádzajúceho sa Herula „so sivými lícami, obyvateľa najvzdialenejších brehu Oceánu, ktorého farba je rovnaká ako morské hĺbky pokryté riasami“.¹⁶³ Tento opis však neznamená, že Heruli boli bledí. Básnik asi len opísal farbu, ktorou si maľovali tvár, keď šli do boja. Jeho báseň rovnako ako Mamertinove chváloreči nie je etnografický ani geografický spis, nie je preto dokladom, že Heruli prišli zo Škandinávie alebo sídlili pri Baltskom mori. Ak Sidonius poznal práce o útoku Herulov v rokoch 267 – 269, pod najvzdialenejším brehom Oceánu si mohol predstavovať trebárs aj Azovské more. Ak údaje v básni neboli aktuálne,¹⁶⁴ týmto „Herulom na Eurichovom dvore“ nemuseli byť Heruli odrazení Vizigótmí za Eurichovej vlády, ale Heruli, ktorí v Galii zostali po prekročení Rýna v roku 406, a ktorí v roku 455 vpadli na siedmich lodiach do Hispánie¹⁶⁵ a potom opäť v 459, keď sa dostali až k Baetike.¹⁶⁶ Prvej výpravy v roku 455 sa mohlo zúčastniť nanajvýš pár stoviek mužov, v druhej v roku 459 ich zrejme bolo o čosi viac. Nevieme však, prečo Heruli vyplienili severoatlantické pobrežie Hispánie, ani v akom vzťahu boli s Rimanmi, Gótmí a Svébmí, teda či konali samostatne, alebo v niečích službách. Tieto jediné dve známe námorné a možno naozaj pirátske výpravy Herulov nie sú dôkazom, že boli pirátmi ako Vikingovia o niekoľko storočí neskôr, ani dokladom o ich námorníckych zručnostiach.¹⁶⁷

Ku koncu Justiniánovej vlády Heruli z literárnych prameňov náhle a bez stopy zmizli. Roku 562 prišli avarskí vyslanci na pozvanie Justiniána, aby si obzreli územie v Panónii II pri Bassiane, kde predtým sídlili Heruli. Jeho nástupca Justinos II. (565 – 574) od tejto dohody s Avarmi najneskôr v roku 567 odstúpil.¹⁶⁸ Menandrova správa síce dokladá, že Heruli už nežili pri Bassiane, kde už nežili jedno či dve desaťročia, ale neznamená, že ešte stále nemali sídla pri Singidune patriacom do Moesie I. Heruli sa z prameňov vytratili najskôr preto, že bez kráľa a s romanizovanými vodcami sa stali rímskymi provinciálmi a svojho mena sa vzdali. Heruli, ktorí zostali žiť na rímskom území, sa integrovali, necítili potrebu držať sa svojej pôvodnej identity a prestali sa nazývať Herulmi.¹⁶⁹

163 SIDONIUS APOLLINARIS, *Epistulae* VIII, 9, 31-33.

164 STEINACHER, ref. 1, s. 329, ktorý na základe zmienky o perzskej arsákovskej dynastii v nasledujúcich veršoch upozorňuje na historický kontext 3. storočia.

165 HYDATIUS, *Chronica* 171 (Chr. min. II).

166 HYDATIUS, *Chron.* 194.

167 K tomu pozri STEINACHER, ref. 1, s. 319.

168 MENANDER, fr. 9 a 24 (HGM II). GRAČANIN, Hrvoje. Etnički identiteti u južnoj Panoniji i Dalmaciji u Justinijanovo. In *Povijesni prilozi*, 2016, roč. 50, s. 20. ISSN 0351-9767.

169 ELLEGÅRD, ref. 1, s. 30; SARANTIS, ref. 1, s. 397 a 402.

Rovnako Heruli, ktorí po roku 552 zostali s Gepidmi, prijali gepidskú identitu a splynuli s Gepidmi,¹⁷⁰ a ak v 568 niektorí odišli s Longobardmi do Itálie, prijali longobardskú identitu. Naopak, podľa P. Heathera zanikli preto, že ich identita bola príliš silná a výlučná na to, aby pritiahla dostatok bojovej sily potrebnej na prežitie kmeňa, na rozdiel od flexibilnejšej identity u iných a politicky úspešnejších kmeňov.¹⁷¹ Po vojne s Gótmami už možno príslušníkov iných etník nelákalo stať sa Herulmi ani z finančných a politických dôvodov.¹⁷² Poslednou správou o Heruloch je zmienka o type meča nazývanom „herulský“ zo 7. storočia vo vojenskej príručke pripisovanej cisárovi Maurikiovi, kde sa odporúčalo vybaviť ťažkoodenú pechotu štítmami, herulskými mečmi, kopijami a prilbami.¹⁷³

* Štúdiá bola vypracovaná v rámci projektu Vega 02/0110/17 *Symbols, gestá a ceremónie v stredoveku*, riešeného v Historickom ústave SAV.

DIE HERULER – AUS DEN FEINDEN DIE ALLIIERTEN DES RÖMISCHEN REICHES

PETER BYSTRICKÝ

Die Heruler, ursprünglich vielleicht ein Verband von germanischen, sarmatischen und anderen Kriegerern, traten im Jahr 268 zum ersten Mal geschichtlich in Erscheinung und verschwanden nach dem Jahr 565 aus der Geschichte. Im 3. Jahrhundert attackierten sie in Griechenland und überraschend auch in Gallien, jedoch im 4. Jahrhundert kämpften sie bereits angeworben in der römischen Hilfseinheit gegen die Feinde Roms in Italien, Gallien und Britannien, im 5. Jahrhundert musste sich der Stamm der Heruler den Hunnen unterwerfen und die Heruler wurden dann erst nach Attilas Tod im Jahre 453 wieder erwähnt. Auf dem Gebiet des heutigen Nordösterreich, Südmähren und der heutigen Westslowakei gründeten sie ihr Königtum, einige gingen jedoch nach Italien, wo sie die Basis des Odoakers Heers bildeten. Nach der Vernichtung des Königtums

170 GRAČANIN, Hrvoje. Ethnicity and Migrations in the Late Antique and Early Medieval Middle Danube Region: Examples Linking the Areas of Modern Croatia and Slovakia. In HOMZA, Martin – LUKAČKA, Ján – BUDAK, Neven (eds.). *Slovakia and Croatia Vol. I: Slovakia and Croatia. Historical Parallels and Connections (until 1780)*. Bratislava; Zagreb: FiF UK, 2013, s. 46. ISBN 9788089567201.

171 HEATHER, ref. 6, s. 108.

172 SARANTIS, ref. 1, s. 400.

173 PSEUDOMAURICIUS, Strategicon XII, B 4 (*Mauricii Strategicon – Das Strategikon des Maurikios*, ed. George T. Dennis. Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Series Vindobonensis 17. Vindobonae: ÖAW, 1981. ISBN 3700104030).

durch die Longobarden, zu Beginn des 6. Jahrhunderts, ging die königliche Familie nach Skandinavien, woher sie offensichtlich herkam, der Kaiser Anastasios siedelte die meisten Heruler in Süd-Pannonien an. Als römische Alliierten zogen sie dann in langwierige Kriege des Kaisers Justinian gegen Vandalen, Goten und Perser. Nach Justinians Tod verschwanden sie plötzlich aus den Quellen. Sie gaben vermutlich ihre Identität auf und hörten auf, sich Heruler zu nennen und vermischten sich mit den Römern. Auf Grundlage der Berichte von Jordanes und Prokopios wurde erschlossen, dass die Heruler aus Skandinavien stammten, in Wirklichkeit gibt es weder schriftliche noch archäologische Beweise deren skandinavischer Herkunft. In älteren Schriften wurden die Heruler in westliche und östliche je nachdem geteilt, ob sie im Westen oder im Osten des Römischen Reichs erwähnt wurden, wobei es nur um zwei verschiedene, ethnisch und sprachlich unterschiedliche Gruppen gehen konnte, die außer dem Namen nicht so viel oder überhaupt nichts gemeinsam hatten. Die Quellen unterstützen solche Teilung nicht und die Existenz der westlichen im Niederrhein ansässigen Heruler ist auch streitig.

Mgr. Peter Bystrický, PhD.
Historický ústav SAV
P. O. Box 198, Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: bystricky.peter@outlook.sk